

TÜRKİYE-ETİYOPYA İLİŞKİLERİ:

TARİHSEL
SÜREKLİLİKTEN
KAPSAMLI
İŞ BİRLİĞİNE

MART 2026

RA-
POR

Milli İstihbarat Akademisi

TÜRKİYE-ETİYOPYA İLİŞKİLERİ:

TARİHSEL SÜREKLİLİKTEN KAPSAMLI İŞ BİRLİĞİNE

RAPOR / MART 2026

Telif
Millî İstihbarat Akademisi © 2026
Ankara - TÜRKİYE

Yayın Tarihi: Mart 2026

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Millî İstihbarat Akademisi

E-Posta: bilgi@mia.edu.tr

"Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci maddesinin 2'nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir."

TÜRKİYE-ETİYOPYA İLİŞKİLERİ: TARİHSEL SÜREKLİLİKTEN KAPSAMLI İŞ BİRLİĞİNE

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
YÖNETİCİ ÖZETİ	9
GİRİŞ	13
BÖLÜM 1	
Etioyopya: Siyasi, Toplumsal ve Ekonomik Görünüm	16
BÖLÜM 2	
Arka Plan: Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan Politikası	24
BÖLÜM 3	
Siyasi ve Diplomatik İlişkiler	30
BÖLÜM 4	
Ekonomik ve Ticari İlişkiler	40
BÖLÜM 5	
Güvenlik ve Askerî İş Birliği	48
BÖLÜM 6	
Eğitim, Kültür ve Kamu Diplomasisi	52
BÖLÜM 7	
Afrika Boynuzu'nda Jeopolitik Rekabet ve Türkiye	56
SONUÇ VE ÖNERİLER	62
KAYNAKÇA VE NOTLAR	68

HARİTA

Harita 1: Etiyopya Siyasi Haritası	18
Harita 2: Somali ve Habeşistan Bölgesindeki Yerleşik Kabileler ve Osmanlı İmparatorluğu, Mısır Hidivliği Sınırları ile İngiliz, Fransız, İtalyan Sömürgeleri	26

TABLO

Tablo 1: Etiyopya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2025-Tahminî).....	19
Tablo 2: Etiyopya'da TMV Okullarındaki Öğrenci ve Mezun Sayıları (2019-2024).....	52

GRAFİK

Grafik 1: Türkiye-Etiyopya Ticari İlişkileri (2005-2025).....	41
Grafik 2: Türkiye'nin Etiyopya'ya İhracatında 2025 Yılı Ürün Grupları	42
Grafik 3: Türkiye'nin Etiyopya'dan İthalatında 2025 Yılı Ürün Grupları.....	43

KISALTMALAR

AfB	Afrika Birliği
AfCFTA	Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi
AfDB	Afrika Kalkınma Bankası
AGOA	Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası
BM	Birleşmiş Milletler
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ECF	Uzatılmış Kredi Kolaylığı
ENDF	Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetleri
EPRDF	Etiyopya Halkın Devrimci Demokratik Cephesi
GERD	Büyük Etiyopya Rönesans Barajı
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IGAD	Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
KEK	Karma Ekonomik Komisyon
MoU	Mutabakat Zaptı
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
OLF	Oromo Kurtuluş Cephesi
ONLF	Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi
SGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SNNPR	Güney Uluslar, Milliyetler ve Halklar Bölgesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
THY	Türk Hava Yolları
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMV	Türkiye Maarif Vakfı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPLF	Tigray Halk Kurtuluş Cephesi
UDEF	Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNIDO	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

ÖN SÖZ

Afrika Boynuzu, son 10 yılda uluslararası sistemin en dinamik ve kırılgan bölgelerinden biri hâline gelmiştir. Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na uzanan bu coğrafya; enerji arz güvenliği, ticaret hatları, terörizmle mücadele, göç ve deniz güvenliği gibi küresel meselelerin kesiştiği bir jeopolitik düğüm noktasıdır. Etiyopya ise bu bölgenin merkezinde yer alan bir ülke olarak Türkiye'nin kıtaya ve bölgeye yönelik politikalarında önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla Etiyopya; tarihsel sürekliliği, nüfus potansiyeli, diplomatik etkinliği ve jeostratejik konumuyla Türkiye'nin Afrika politikalarında öne çıkan temel ülkelerden biridir. Son yıllarda ikili ilişkiler de bu doğrultuda şekillenmiş, çok boyutlu iş birliği ve etkileşim alanları ön plana çıkmıştır.

Rapor, Türkiye-Etiyopya ilişkilerini; tarihsel derinliği, bölgesel bağlantıları ve güncel dinamikleriyle bir bütün olarak ele almaktadır. Ayrıca diplomasi, ekonomi, güvenlik, kültür, kamu diplomasisi, arabuluculuk ve çok taraflılık olmak üzere farklı boyutlarını kapsamlı bir biçimde analiz etmektedir. Raporda, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda giderek artan etkinliği Etiyopya örneği üzerinden değerlendirilmiş; bu ilişkinin bölgesel istikrar, karşılıklı kalkınma ve stratejik özerklik bağlamlarında ne tür sonuçlar doğurduğu çok yönlü biçimde mercek altına alınmıştır.

Etiyopya örneği, Türkiye'nin Afrika vizyonunun nasıl somutlaştığını anlamak açısından eşsiz bir gözlem alanı sunmaktadır. Bir yandan Osmanlı mirasının köklü tarihsel bağları, diğer yandan modern dönemdeki kalkınma, insani yardım ve savunma iş birlikleri; ilişkileri salt diplomatik bir angajmandan çıkarıp çok boyutlu bir ortaklık modeline dönüştürmektedir. Bu rapor, söz konusu dönüşümün; arka planını, kurumsal aktörlerini, risklerini ve fırsatlarını bütüncül biçimde analiz etmektedir.

Çalışmada, farklı alanlardan uzman araştırmacıların katkılarıyla disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yönüyle rapor, akademik bir inceleme olmanın ötesinde; politika yapıcılar, diplomatlar, yatırımcılar ve sivil toplum temsilcileri için uygulanabilir nitelikte öneriler sunan bir strateji belgesi işlevi görmektedir.

Rapora katkı sunan tüm araştırmacılara ve değerlendirmeleriyle çalışmayı zenginleştiren uzmanlara teşekkür ederim. Çalışmanın, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin daha derinlikli ve sürdürülebilir bir çerçevede gelişmesine katkı sağlayacağına inanıyorum.

Prof. Dr. Talha Köse

Millî İstihbarat Akademisi Başkanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

- Afrika Boynuzu; küresel ticaret yolları, enerji arz güvenliği ve askerî rekabetin kesiştiği bir coğrafya olarak uluslararası sistemde giderek daha merkezî bir konum kazanmaktadır. Bölgede; demografik, diplomatik ve jeopolitik ağırlığıyla dikkat çeken Etiyopya ise Afrika Birliğine (AfB) ev sahipliği yapması, nüfus büyüklüğü ve kapasitesi nedeniyle Türkiye'nin Afrika politikasında stratejik bir odak ülke niteliği taşımaktadır.
- Sahraaltı Afrika'nın en büyük nüfusa sahip ikinci ülkesi olarak demografik potansiyelini kalkınma politikalarıyla birleştirmeye çalışan Etiyopya; özellikle tarım, inşaat ve altyapı sektörlerine dayalı büyüme modeliyle öne çıkmaktadır.
- Etiyopya'nın sosyokültürel yapısı hem bir arada yaşamın zenginliğini hem de toplumsal kırılganlıkları bünyesinde barındırmasıyla dikkat çekmektedir.
- Etiyopya'nın etnik-federal yapısından kaynaklanan iç güvenlik sorunları, kronik döviz darboğazı, yüksek dış borç yükü ve dış ticaretteki yapısal kırılganlıkları; iç dinamikleri ve istikrarı doğrudan etkileyen risk alanlarıdır.
- Etiyopya'nın iç güvenlik sorunları, güvenlik yapısının temel zorlukları arasındadır. Bu bağlamda Amhara, Oromo, Tigray gibi etnik gruplara dayalı eyalet sisteminin beraberinde getirdiği özerklik talepleri, zaman zaman merkezî otoriteye yönelik önemli sınamalara yol açmaktadır.
- 1993 sonrasında denize çıkışını kaybeden Etiyopya'nın limanlara erişim meselesi, ülkenin güvenlik doktrinini ve dış politikasını belirleyen temel yapısal mesele olarak öne çıkmaktadır. Zira Etiyopya, coğrafi olarak karaya sıkışmış bir devlet hâline gelmiş; bu durum da ülkenin güvenlik doktrininde radikal bir değişimi beraberinde getirmiştir.
- Etiyopya'nın ulusal güvenlik stratejisi; istihbarat paylaşımı, sınır güvenliği ve diplomatik angajmanlar ekseninde kurgulanmış olup ülkede, çok boyutlu bir güvenlik yaklaşımı benimsenmektedir. Özellikle iç güvenlik ile dış tehditler arasında kaynak tahsisi ve operasyonel önceliklerin dengelenmesi, askerî stratejinin temel ikilemi olarak dikkat çekmektedir.

- Türkiye-Etiyopya ilişkileri çerçevesinde 1896'da Sultan II. Abdülhamid ile Etiyopya İmparatoru II. Menelik arasında gerçekleştirilen temas, yeni bir dönemin kapısını aralamış; ardından 1912'de Harar'da açılan Osmanlı İmparatorluğu konsolosluğu, Osmanlı'nın Sahraaltı Afrika'daki ilk resmî varlığı olarak kayda geçmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da "Afrika Açılımı" politikası bağlamında ilk Sahraaltı Afrika seyahatini Etiyopya'ya gerçekleştirmiştir. 1-2 Mart 2005 tarihlerinde Erdoğan'ın Addis Ababa'ya gerçekleştirdiği ziyaretle yakın dönem ilişkilerinin temeli atılmıştır.
- 2017'de Addis Ababa'da yoğunlaşan Türk tekstil sektörü yatırımları ve Türk müteahhitlerinin Etiyopya'da üstlendiği kara ve demir yolu, fabrika ve konut gibi altyapı projelerinin yanı sıra savunma sanayisi alanında derinleşen ilişkiler, ekonomik ortaklığın stratejik boyuta evrildiğini göstermektedir.
- Etiyopya'nın Nil Nehri üzerinde inşa ettiği Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (Grand Ethiopian Renaissance Dam, GERD) nedeniyle Etiyopya ile Mısır arasında yaşanan gerilim, Türkiye'nin iki ülke ile kurduğu ilişkilerde hassas dengelerden birini teşkil etmektedir.
- Türkiye'nin, Ankara Süreci ile birlikte Etiyopya ve Somali arasındaki gerilimi yatıştırmadaki rolü, Etiyopya-Somali ilişkilerinin tarihsel arka planı dikkate alındığında daha derin bir anlam kazanmaktadır. 1977-1978 Ogaden Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, her iki taraf da sosyalist blok içinde yer almasına rağmen iki ülke arasındaki rekabeti yönetememiş; bu nedenle uzun yıllar diplomatik ve askerî destek sağladığı Somali ile ilişkilerini keserek Etiyopya'nın yanında savaşmak zorunda kalmıştır. Benzer biçimde, 2006 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de Etiyopya-Somali hattında ortaya çıkan güvenlik sorunlarını yönetmede sorun yaşamış, bu durum özellikle Somali'deki istikrarsızlığın derinleşmesine sebep olmuştur. Bu tarihsel örnekler birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye'nin, dengeli ve çok boyutlu bir diplomasi yürütme kapasitesi sayesinde, Etiyopya ile Somali arasındaki süreci yumuşatma yönünde önemli bir başarı ortaya koyduğu görülmektedir.
- 11 Aralık 2024 tarihinde Türkiye'nin arabuluculuğuyla imzalanan Ankara Bildirisi'nin başarısı sayesinde Etiyopya ve Somali arasındaki kriz yatışmıştır. Böylece Türkiye, Afrika Boynuzu'nda barış ve iş birliğine yaptığı katkıyla hem Etiyopya hem de Somali nezdinde güvenilir aktör pozisyonunu güçlendirmiştir.
- Askerî ve güvenlik alanında, Ağustos 2021'de Türk ve Etiyopya genelkurmay heyetleri; ilk kez savunma sanayisi iş birliği konularını görüşmek üzere Ankara'da bir araya gelmiş ve ortak tatbikat, subay eğitimi, sınır güvenliği teknolojileri gibi alanlarda çalışma kararı almıştır.
- Türkiye, Etiyopya'da uyguladığı eğitim, kalkınma ve burs programları ile ikili ilişkilere uzun vadeli ve kalıcı bir toplumsal zemin kazandırmıştır.

- İkili ilişkiler, Etiyopya'nın denize erişim ihtiyacını merkeze alan bölgesel jeoekonomik bağlantısallık çerçevesi üzerinden de anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla ikili ilişkilerde en büyük ihtiyaç; tarafların karşılıklı beklentilerini açık biçimde tanımladıkları, netleştirdikleri ve Somali-Mısır-Körfez üçgenindeki dosyaları yönetebilecek ortak bir risk-fırsat haritası oluşturabilmektir.
- Türkiye, Etiyopya-Somali-Cibuti hattını kapsayan; liman erişimi, deniz güvenliği, lojistik altyapı ve gümrük koordinasyonunu içeren çok taraflı bir mekanizmanın şekillenmesinde kolaylaştırıcı ve dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Bu yapılanma; Türkiye'yi, Afrika Boynuzu'nda bölgesel düzenin oluşumuna katkı sağlayan stratejik bir paydaş hâline getirecektir.

Afrika Boynuzu; Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na uzanan hat üzerinde yer alması, Babülmendep Boğazı'nı kontrol eden jeostratejik konumu ve enerji ile ticaret yollarının düğüm noktası olması nedeniyle 21. yüzyılda küresel rekabetin en yoğun yaşandığı coğrafyalardan biri hâline gelmiştir. Kıyı devletleri Somali, Cibuti ve Eritre ile iç kesimde yer alan Etiyopya'nın kesişiminde şekillenen bu bölgesel mimari, deniz ulaştırma güvenliği ve tedarik zincirlerinin yanında; bölgesel istikrar, sınıraşan tehditler ve yeni güç merkezleri bakımından da kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda Etiyopya; Türkiye'nin Afrika Boynuzu'na ve genel olarak Afrika kıtasına yönelik artan ilgisinin ve sahadaki görünürlüğüünün merkezinde özel bir konuma sahiptir.

Etiyopya; ülkenin resmî istatistik kurumunun verilerine göre 111 milyonluk nüfusu, etnik-federal yapısı, AfB ve çok sayıda bölgesel örgüte ev sahipliği yapan başkenti Addis Ababa ile kıtanın siyasi ve diplomatik merkezlerinden biridir. Ayrıca Sahraaltı Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olarak tarım, altyapı ve inşaat sektörlerine dayalı kalkınma arayışı, BRICS üyeliği ve bölgesel entegrasyon çabalarıyla sadece Doğu Afrika'da değil, kıta genelinde yükselen bir aktör konumundadır. Bununla birlikte Tigray Savaşı, Amhara ve Oromiya eksenli iç güvenlik krizleri, federal yapının yeniden tanımlanması ve denize erişim arayışları gibi meseleler; Etiyopya'yı istikrar ile kırılganlık arasındaki ince çizgide tutmaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında Etiyopya, tarihsel süreklilik ve çağdaş dönüşümün kesiştiği bir ülke olarak Afrika politikalarının merkezinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden devralınan tarihsel miras, Cumhuriyet Dönemi'nde erken sayılabilecek bir tarihte tesis edilen diplomatik ilişkilerle kurumsal bir boyut kazanmıştır. 2000'li yıllarla birlikte yürürlüğe giren Afrika Açılımı politikasıyla birlikte Etiyopya, Türkiye'nin kıta geneline yönelik çok boyutlu angajmanının test edildiği öncelikli ortaklardan biri hâline gelmiştir. Bu süreçte; ekonomik, askerî, kültürel ve insani iş birliklerinin derinleşmesiyle birlikte bu ilişki, yalnızca ikili bir diplomatik çerçeve olmaktan çıkmış; Türkiye'nin Afrika vizyonunun inşa edildiği stratejik bir eksen niteliği kazanmıştır. Bu yönüyle Etiyopya, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda; barış, kalkınma ve güvenliği bütünleştiren yaklaşımının hem sınandığı hem de kurumsallaştırıldığı ana sahalardan biri olmuştur.

Bu rapor, Türkiye-Etiyopya ilişkilerini tarihsel kökenlerinden güncel jeopolitik rekabet bağlamına kadar çok boyutlu olarak incelemektedir. Çalışmanın çıkış noktası, Etiyopya'nın iç dinamiklerinin ve bölgesel konumunun, Türkiye'nin Afrika Boynuzu stratejisinde kritik rol oynadığıdır. Dolayısıyla rapor, tek yönlü bir "ikili ilişki anlatısı" değil; Türkiye'nin Afrika vizyonunun Etiyopya üzerinden yeniden düşünülmesini hedefleyen analitik bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan siyasetine ilişkin arşiv temelli tarihsel belgeler, Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze uzanan siyasi ve diplomatik ilişkiler, ekonomik göstergeler ile güvenlik ve askerî kapasiteye dair nitel veriler karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir. Ayrıca eğitim, kültür ve kamu diplomasisi alanlarındaki gelişmelerin iki ülke ilişkilerine katkısı değerlendirilmiştir. Bu sayede Türkiye-Etiyopya ilişkileri; diplomatik ve ekonomik göstergelerin yanı sıra tarihsel süreklilik, kurumsal etkileşim ve toplumsal yansımalar üzerinden çok katmanlı bir biçimde analiz edilmiştir. Sonuç olarak rapor, bir yandan Türkiye'nin Afrika Boynuzu stratejisini Etiyopya odaklı analiz ederken diğer yandan Türkiye'nin Afrika kıtası ile ilişkilerde oluşturduğu kendine has modeli, somut politikalar zemininde incelemektedir.

BÖLÜM 1

ETİYOPYA: SİYASİ, TOPLUMSAL VE EKONOMİK GÖRÜNÜM

Jeopolitik açıdan Doğu Afrika'nın merkezinde yer alan Etiyopya; tarihi ve köklü medeniyeti, siyasal dönüşüm birikimi, ekonomik kalkınma arayışı ve güvenlik meydan okumalarıyla kıtanın en karmaşık ve dikkat çeken ülkelerinden biridir. Federal yapısıyla farklı etnik, dinî ve kültürel kimlikleri bünyesinde barındıran ülke, bir yandan iç barışı ve toplumsal uyumu sağlamaya çabalarken diğer yandan bölgesel ve küresel aktörlerle ilişkilerini yeniden şekillendirme sürecindedir. Bu çok katmanlı yapı, Etiyopya'nın iç dinamiklerinden dış politika tercihlerine, kalkınma stratejilerinden güvenlik planlamasına kadar uzanan geniş bir alana doğrudan etki etmektedir.

Siyasi ve Sosyokültürel Yapının Temel Özellikleri

Etiyopya İstatistik Kurumunun 2025 yılı tahminî verilerine göre ülke, 111 milyonluk¹ bir nüfusa sahip olmasının yanı sıra 80'den fazla etnik grubu ve çok dilli bir sosyal yapıyı barındırmaktadır. Bu etnik gruplardan öne çıkanlar Oromo ve Amhara'dır.² Dinî yapı açısından kaynaklar farklılık göstermekle birlikte 2020 yılındaki bir araştırmaya göre toplum içindeki Hristiyan ve Müslüman toplulukların sayısı 73 milyona 43 milyon olarak kaydedilmiştir.³ 2013'ten beri dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer alan Etiyopya, Dünya Bankası verilerine göre 2024'te %7,6 büyümüştür.⁴ Coğrafi olarak kuzey-güney ve doğu-batı akslarında farklı fiziki yapılar öne çıkmaktadır ve bu da sosyokültürel yapının farklılaşmasına sebep olmuştur. Yoğunlukla dağlık araziye sahip olan Etiyopya'nın batısında geniş ve verimli topraklar, ülke geneline yayılmış orman ve nehirler, kuzey-güney aksını kesen Rift Vadisi ve Afrika'nın en büyük sıradağları yer almaktadır.

Ülke, anayasal olarak "etnik federalizm" modelini benimsemiştir.⁵ Bu yapı; toplumsal aidiyetin büyük ölçüde etnisiteye dayalı olarak şekillenmesine neden olmakta ve Amharalar, Oromolar, Tigraylar, Somalililer, Afarlar, Sidamalar ve Gurageler gibi etnik gruplar arasında hem kültürel hem de siyasi düzeyde karmaşık bir etkileşim oluşturmaktadır. Her etnik grubun kendi dilini, tarihsel hafızasını ve kültürel normlarını sürdürmeye çalışması, Etiyopya'yı kültürel olarak zengin kılarken aynı zamanda çatışma potansiyelini de içinde barındırmaktadır. Özellikle 1995 Anayasası ile tanınan "kendi kaderini tayin hakkı", bazı etnik grupların bağımsızlık taleplerini meşrulaştıran bir zemin oluşturmuş; bu da ülkenin toplumsal uyumunu zaman zaman tehdit eden gerilimler üretmiştir.⁶

Etiyopya; güçlü bir Hristiyan-Ortodoks miras, güçlü bir İslam geleneği ve çeşitli yerel inançların bir arada yaşadığı zengin bir dinî çeşitliliğe sahiptir. Etiyopya Ortodoks Tewahedo Kilisesi, ulusal kimliğin şekillenmesinde tarihsel bir rol üstlenmiş; özellikle Amhara ve Tigray halkları arasında kültürel kimliğin önemli bir unsuru olmuştur.⁷ Buna karşın ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yaşayan Müslüman topluluklar, çoğunlukla dinî temsil ve siyasal katılım bakımından dışlanmış hissettiklerini belirtmektedir.⁸ Ancak bilhassa son 10 yıldır yapılan düzenlemelerle Müslüman toplulukların yönetime katılımının olumlu yönde değiştiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Etiyopya'nın sosyokültürel yapısı hem bir arada yaşamın zenginliğini hem de toplumsal kırılganlıkları bünyesinde barındıran çok katmanlı bir sistem olarak değerlendirilebilir.

Afrika ülkeleri arasında özgün bir konumu olan Etiyopya, İmparator Haile Selassie Dönemi'ndeki monarşi yönetiminde sömürgeci güçlere karşı özgürlüğünü korumuş (1936-1941 arasındaki kısa ömürlü bir İtalyan işgali hariç); II. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte de İmparator Selassie, aldığı dış yardımlarla başta eğitim ve sağlık sektörleri olmak üzere ülkede modernleştirme çabalarında bulunmuştur. Ancak mutlak monarşi, feodal toprak ağaları (soylular) ve Ortodoks Etiyopya Kilisesi olmak üzere üç sütuna dayanan o dönemki siyasi sistem, modernleştirme çabalarının istenilen seviyeye ulaşmasını engellemiştir. Özellikle feodal toprak ağalarına, ülke topraklarının ve köylülerin yaklaşık üçte birini sömürmesine izin verilmesi, Etiyopya'nın modernleşmesindeki başarısızlığı temelden etkilemiştir.⁹

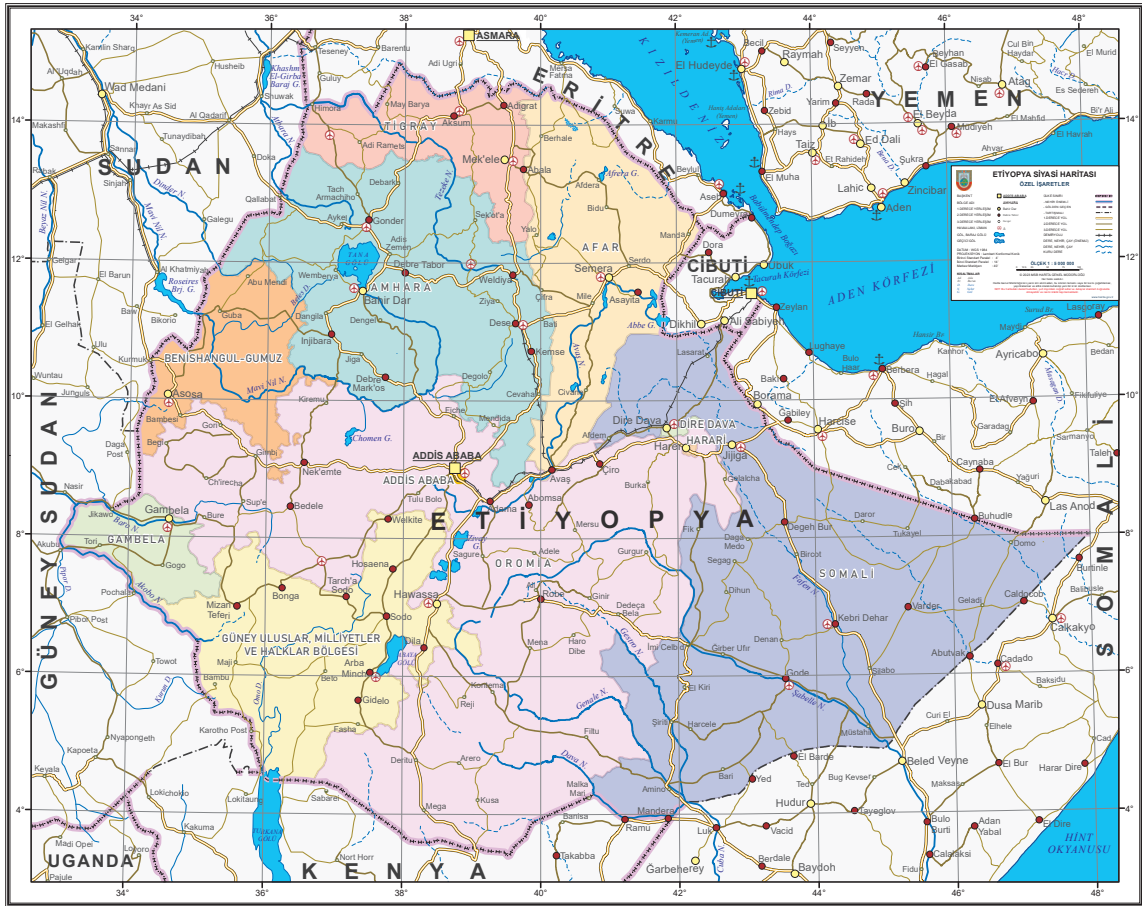
Selassie'nin başarısız yönetimi, öğrencilerin 10 yıllık protestolarından sonra ordunun müdahalesiyle sona ermiştir.¹⁰ Mengistu Haile Mariam liderliğindeki askerî hükûmet (Dergue veya Derg rejimi olarak da bilinir.) sosyalist bir devlet kurmuştur. Böylece ülkedeki monarşi ve feodal seçkin sınıflarının imtiyazlı pozisyonu sona ermiştir. Ancak Derg rejimi; bölgesel ayaklanmalar, geniş çaplı kuraklık ve kitlesel mülteci sorunlarıyla başa çıkamayarak parçalanmış¹¹ ve 1991'de Tigray Halk Kurtuluş Cephesinin (TPLF) önderliğindeki bir kurtuluş hareketleri koalisyonu tarafından devrilmiştir. Ayrıca bu koalisyon, Etiyopya Halkın Devrimci Demokratik Cephesinin (EPRDF) çekirdeğini oluşturmuştur.¹²

Devleti ele geçirmesiyle birlikte siyasi merkezîleşme ve kültürel homojenleşmeye yönelik üniter devlet ve ulus inşası projesini tersine çeviren EPRDF, TPLF'den Meles Zenawi liderliğinde federalizm ve çok kültürlülüğe dayalı yeni bir siyasi düzen kurmuştur. Ülke, etnik ilkelere dayalı bir federasyon olarak yeniden düzenlenmiş ve 1994 yılında, "uluslar, milliyetler ve halklar" olarak adlandırılan tüm etnik grupların, ayrılma da dâhil olmak üzere kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunu belirten demokratik bir anayasa kabul edilmiştir.¹³ Yeni Etiyopya Federasyonu; dokuz etnik-bölgesel devlet ve iki şehir devletinden, başkent Addis Ababa ve kozmopolit Dire Dawa eyaletinden oluşmuştur. Başlangıçta dokuz olan etnik-bölgesel devlet sayısı; Güney Uluslar, Milliyetler ve Halklar Bölgesi'nden (SNNPR) 2019'da Sidama'nın, 2021'de Güneybatı Etiyopya Halkları'nın ve 2023'te Güney ve Orta Etiyopya'nın referandumla ayrılması sonucunda 12'ye çıkmıştır.¹⁴ TPLF, 1991'den itibaren EPRDF koalisyonunun kurucu ve lider gücü olarak yaklaşık 27 yıl boyunca ülke siyasetini domine etmiş; bununla birlikte ordunun komuta kademesi, istihbarat birimleri ve stratejik devlet teşebbüsleri üzerinde de mutlak bir kontrol mekanizması kurmuştur. Ancak bu baskın rolün, Oromo ve Amhara etnik grupları arasında ciddi bir huzursuzluğa yol açarak 2018'deki paradigma değişiminin zeminini hazırladığı söylenebilir.

Nisan 2018'de Abiy Ahmed Ali, başbakan olarak seçilmesinin ardından bir reform programı başlatmış; ordunun ve güvenlik güçlerinin üst düzey temsilcileri de dâhil olmak üzere devlet memurları arasında yolsuzluk dosyalarını çözüme kavuşturarak komşu Eritre ile yeni bir barış ve uzlaşma politikası ilan etmiştir.¹⁵ Reform süreci sonucunda Abiy Ahmed Ali yönetimi ile EPRDF elitlerinin ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Buna rağmen Eritre ile uzun yıllardır devam eden anlaşmazlıklar çözülmüş ve Abiy Ahmed Ali, Nobel Barış Ödülü'nü almıştır.¹⁶ Bahsi geçen kopuşun en somut adımı, 2019 yılında Başbakan Abiy Ahmed Ali'nin etnik temelli partilerden oluşan EPRDF koalisyonunu feshederek tüm grupları tek bir çatı altında toplayan Refah Partisini (Prosperity Party) kurması olmuştur. TPLF, bu yeni partiye katılmayı reddetmiş ve merkezî hükûmetle bağlarını kopararak Tigray bölgesine çekilmiştir.¹⁷

Etiyopya'da devletin, toplum kesimleri ve siyasi güç kullanımı üzerindeki hâkimiyeti, ülke çapında yerleşik bir yapıdadır. Ancak gerek muhalefet grupları gerekse ülkenin bazı bölgelerindeki isyan hareketleri tarafından bu hâkimiyete karşı meydan okumalar yaşanmaktadır. Abiy Ahmed Ali'nin, başbakan olmasının ardından Haziran 2018'de olağanüstü hâli kaldırması ve binlerce siyasi tutukluyu serbest bırakması, olumlu algıyı destekleyen temel gelişmelerden biri olmuştur.¹⁸ Aynı zamanda Abiy Ahmed Ali, Parlamentodaki üç muhalif grup olan Ginbot 7, Oromo Kurtuluş Cephesi (Oromo Liberation Front, OLF) ve Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi (Ogaden National Liberation Front, ONLF) üzerindeki yasağı da kaldırmıştır.¹⁹

Harita 1: Etiyopya Siyasi Haritası

Kaynak: T.C. Millî Savunma Bakanlığı Harita Genel Müdürlüğü.

Kasım 2020'de ortaya çıkan Tigray krizi ve takip eden yıllardaki çatışmalardan dolayı bahsi geçen algı olumsuz etkilenmiştir. Çatışmanın temel kırılma noktası ise 2020 yılında pandemi nedeniyle ertelenen genel seçimlerin Tigray bölgesinde tek taraflı olarak yapılması ve ardından TPLF güçlerinin,

federal orduya ait Kuzey Komutanlığına saldırması olmuştur. Federal hükûmet, Tigray'da yapılan yerel seçimleri anayasaya aykırı ilan edip bölgeye yönelik bütçe kesintilerine gitmiş; TPLF ise buna karşılık federal hükûmetin görev süresinin dolduğunu savunarak Abiy Ahmed Ali yönetimini tanımadığını ilan etmiştir.²⁰ Nitekim söz konusu kriz, Kasım 2020'deki askerî çatışmanın siyasi zeminini hazırlamıştır. Çatışma süreci sadece iç dinamiklerle sınırlı kalmamış, Eritre ordusunun federal hükûmete destek vermek amacıyla Tigray bölgesine girmesiyle bölgesel bir boyut kazanmıştır.²¹ Bu durum, çatışmanın insani maliyetini artırırken uluslararası toplumun tepkisini de beraberinde getirmiştir. 2 yıl süren ve ağır insani yıkıma yol açan çatışmalar, Kasım 2022'de Güney Afrika'nın Pretorya kentinde imzalanan "Kalıcı Düşmanlıkların Durdurulması Antlaşması" ile yeni bir evreye girmiştir. Bu anlaşma ile TPLF silahsızlanmayı kabul etmiş, federal hükûmet ise Tigraylı gruplar üzerindeki terör örgütü statüsünü kaldırarak bölgeyi yeniden federal sisteme entegre etme sürecini başlatmıştır.²²

Ekonomik Yapı

Etiyopya, dinamik bir kalkınma arayışı içerisinde olan bölgesel bir ekonomik aktör olarak öne çıkmaktadır. Sahraaltı Afrika'nın en kalabalık ikinci ülkesi olarak demografik potansiyelini kalkınma politikalarıyla birleştirmeye çalışan Etiyopya; özellikle tarım, inşaat ve altyapı sektörlerine dayalı büyüme modeliyle öne çıkmaktadır. Çin başta olmak üzere Asya merkezli yatırım ortaklıkları, çok taraflı finans kuruluşlarıyla yapılan yeni borç anlaşmaları ve imalat sanayisini canlandırmaya dönük reform hamleleri, ülkenin büyüme ivmesini sürdürmesini sağlamıştır. Ancak bu büyüme; yüksek enflasyon, dış borç baskısı, yapısal kırılganlıklar ve gelir eşitsizliği gibi makroekonomik sorunlarla birlikte devam etmektedir. Bu nedenle Etiyopya'nın mevcut ekonomik yapısı, bir yandan umut vadeden kalkınma dinamiklerini içinde barındırırken diğer yandan sosyal adalet, kurumsal kapasite ve sürdürülebilirlik açısından ciddi sınamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 1: Etiyopya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri (2025-Tahminî)²³

Göstergeler	Değer/Tahmin
GSYH Nominal	120,913 milyar dolar
GSYH Kişi Başı	1.108,105 dolar
GSYH Büyüme	%6,6
Enflasyon	%21,541

Kaynak: IMF; 2024, 2025.

Etiyopya, 2024 yılı itibarıyla Sahraaltı Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olma iddiasını sürdürmekle birlikte yapısal kırılganlıklarla yüzleşmeye devam etmektedir. 2025 yılında Etiyopya ekonomisi, Uluslararası Para Fonuna (IMF) göre %6,6 oranında büyüme kaydetmiştir (bk. Tablo 1). Ancak büyümenin niteliği, ağırlıklı olarak tarım ve inşaat gibi emek yoğun sektörlerle dayanmaktadır

ve imalat sanayisi ile yüksek katma değerli üretim kapasitesinin sınırlı düzeyde kaldığı gözlemlenmektedir.²⁴ Nitekim bu durum; büyümenin, istihdam oluşturma gücünü ve sürdürülebilirliğini tartışmalı hâle getirmektedir.

Etiyopya'nın nominal gayrisafi yurt içi hasılası (GSYH) IMF'nin Ekim 2024'te açıkladığı tahminî verilere göre 2025 yılında yaklaşık 120 milyar dolar seviyesinde öngörülürken satın alma gücü paritesine (SGP) göre düzeltilmiş GSYH'nin 471 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Ancak kişi başına düşen GSYH nominal olarak yalnızca 1.108,105 dolar civarındadır.²⁵ Bu göstergeler, Etiyopya'nın kişi başı gelir düzeyinde ciddi bir sıçrama gerçekleştiremediğine ve ülkenin hâlen düşük gelirli ülkeler kategorisinde yer aldığına işaret etmektedir. Özellikle kırsal nüfusun oransal yüksekliği, altyapı eksiklikleri ve düşük eğitim seviyesi; gelir dağılımında bölgesel ve sınıfsal uçurumları derinleştirmektedir.

Makroekonomik göstergeler arasında en dikkat çekici durum ise enflasyon oranında gözlemlenmiştir. Afrika Kalkınma Bankasının (AfDB) 2025 verilerine göre tüketici enflasyonu 2023/2024 döneminde ortalama %26 seviyelerinde seyretmiş²⁶ ve Tablo 1'de yer alan IMF verilerine göre ise bu oran 2025 yılının tahminî verilerinde yaklaşık %21 seviyesine düşmüştür. Enflasyonist baskının temelinde; döviz kıtlığı, arz yönlü şoklar, enerji maliyetleri ve genişletici maliye politikalarının yattığı söylenebilir.

Dış ticaret ve ödemeler dengesi açısından Etiyopya ekonomisi, kalıcı cari açık sorunu ile karşı karşıyadır. 15 Temmuz 2025 tarihinde yayımlanan IMF raporuna göre cari açığın GSYH'ye oranının %3,2'ye yükselmesi beklenmektedir. Söz konusu dönemde kahve ve altın kategorilerinde Etiyopya'nın ihracatı yükselmiş olsa da bu açığın, büyük ölçüde ithalata dayalı üretim yapısından kaynaklandığı söylenebilir.²⁷ Ülke özellikle; sermaye malları, yakıt ve gıda ürünlerinde dışa bağımlıdır. Aynı zamanda ihracat gelirlerinin büyük kısmı kahve, altın ve kesilmiş çiçek gibi az çeşitte ürüne dayanmakta; bu da dış ticaret dengesini dış şoklara açık hâle getirmektedir. 2024 yılı verilerine göre Etiyopya'nın en büyük beş ithalat ortağı; Çin, Fransa, Hindistan, ABD ve Birleşik Krallık iken en büyük beş ihracat ortağı ise Çin, ABD, Suudi Arabistan, Almanya ve Hollanda'dır.²⁸

Etiyopya'nın mali ve parasal istikrarının desteklenmesi amacıyla 2024 yılı içerisinde IMF ile yaklaşık 3,5 milyar dolarlık Uzatılmış Kredi Kolaylığı (ECF) programı çerçevesinde yeniden yapılandırma süreci başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde; para politikalarının sıkılaştırılması, döviz rezervlerinin artırılması (2024 ortası itibarıyla 3,6 milyar dolar civarında), kamu borcunun sürdürülebilirliği ve yapısal reformların hayata geçirilmesi, öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir.²⁹ Ancak uygulamada reformların, toplumsal maliyet sorunuyla ve siyasi dirençle karşılaşabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Etiyopya'nın ekonomik istikrarı; teknik kapasitenin yanı sıra yönetim kalitesine, etnik temelli gerilimlerin yönetimine ve dış yardımların sürekliliğine bağlı olarak şekillenmeye devam edecektir.

Etiyopya; 2022 yılından itibaren özellikle Addis Ababa gibi büyük şehirlerde yürüttüğü kapsamlı projeler, geniş bulvarlar, modern binalar ve sanayi bölgeleriyle dikkat çeken bir alt ve üstyapı hamlesi başlatmıştır. Bu dönüşüm süreci hem Çin'den sağlanan yatırımlar hem de uluslararası finans

kuruluşlarından alınan krediler aracılığıyla desteklenmiş, böylece şehirleşme ve üretim kapasitesinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak söz konusu büyüme sürecinin diğer yüzünde, giderek artan dış borç yükü ve döviz sıkışıklığı yer almakta; bu da uluslararası kredi kuruluşlarının daha sıkı yapısal reform taleplerini beraberinde getirmektedir. Öte yandan son yıllardaki düşüş trendine rağmen yüksek enflasyon oranları; özellikle temel gıda ve barınma gibi alanlarda hayat pahalılığını artırmış, geniş halk kesimleri açısından kalkınma sürecinin somut faydalarının hissedilmesini zorlaştırmıştır. Artan fiyatlar karşısında sabit gelirli kesimlerin alım gücünün düşmesiyle birlikte sosyal huzursuzluklar daha görünür hâle gelmektedir.

Sonuç olarak ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından büyüme ve sermaye akışının yanında; reform iradesi, yönetim kapasitesi ve sosyal dengeyi koruyacak katılımcı ve kapsayıcı politika araçlarının geliştirilmesi de önümüzdeki dönemde belirleyici olacaktır.

Güvenlik ve Askerî Yapı

Etiyopya'nın sahip olduğu coğrafi özellikler, güvenlik doktrinine savunma derinliği kazandıran önemli bir avantaj sunmaktadır. Ülkenin geniş yüz ölçümü, yüksek rakımlı iç bölgeleri ve dağlık sınır hatları; özellikle Sudan, Güney Sudan ve Eritre yönünden gelen tehditlere karşı doğal bir kalkan işlevi görmektedir. Ancak Somali sınırı gibi düz ve geçirgen alanlarda güvenlik açıkları devam etmektedir. Başkent Addis Ababa'nın merkezî konumu ve dağlık alanlarla çevrili oluşu ise yönetim merkezinin güvenliği açısından stratejik bir avantaj sağlamaktadır. Tüm bu faktörler, Etiyopya'nın hem iç hem dış güvenlik anlayışını şekillendiren askerî coğrafya gerçeğini gözler önüne sermektedir. Etiyopya'nın güvenlik stratejisi hem tarihsel travmalar hem de güncel tehditler ekseninde şekillenmektedir. 1993 yılında Eritre'nin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte denize çıkışını kaybeden Etiyopya, coğrafi olarak karaya sıkışmış bir devlet hâline gelmiş; bu durum, ülkenin güvenlik doktrininde "denize çıkış stratejisini" beraberinde getirmiştir. Assab Limanının kaybı sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve askerî anlamda da Etiyopya'nın hareket kabiliyetini sınırlamıştır. Donanmasının lağvedilmesi ve dış ticaretin komşu ülkelerin limanlarına bağımlı hâle gelmesi, ülkeyi bölgesel gelişmeler karşısında daha savunmasız kılmıştır.

Afrika Boynuzu'nun stratejik konumu, Etiyopya'nın güvenlik yaklaşımını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda diplomasi ve istihbarata dayalı çok boyutlu güvenlik anlayışı öne çıkarken sınır güvenliğini güçlendirme ve denize erişim stratejisi, varoluşsal güvenlik hedeflerinin başında yer almaktadır. Doğu Afrika'da artan yasa dışı silah ticareti, terör örgütlerinin sınır bölgelerindeki faaliyetleri ve insan kaçakçılığı gibi sınıraşan tehditler de bu stratejik algıyı derinleştirmektedir.³⁰

Etiyopya'nın iç güvenlik sorunları, güvenlik yapısının temel meydan okumaları arasındadır. Bu bağlamda Amhara, Oromo, Tigray gibi etnik gruplara dayalı eyalet sisteminin beraberinde getirdiği özerklik talepleri, merkezî otoritenin zaman zaman zayıflamasına yol açmaktadır.³¹ Bu durum, Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetlerinin (Ethiopian National Defence Force, ENDF) hem iç hem dış güvenlik rollerini eş zamanlı yürütmesini zorlaştırmaktadır. Abiy Ahmed Ali'nin başbakan olmasından itibaren sık sık

iç güvenlik operasyonları yürüten ENDF, bu süreçte hem Fano gibi etnik milis yapılarla çatışmış hem de OLF gibi silahlı gruplarla mücadele etmiştir.

Bu meydan okumalarla birlikte Etiyopya, savunma politikalarını yeniden yapılandırmakta ve stratejik altyapısını bölgesel hedeflere göre uyarlamaktadır. Bu bağlamda Etiyopya'nın ulusal güvenlik stratejisi, çok boyutlu bir güvenlik yaklaşımına sahiptir ve istihbarat paylaşımı, sınır güvenliği ve diplomatik angajmanlar ekseninde kurgulanmıştır. Ülkenin ticaret yollarının ve liman bağlantılarının güçlendirilmesine yönelik Assab, Cibuti, Berbera ve Mombasa gibi limanlara uzanan kara yolu projeleri yatırımları, bu stratejinin ekonomik boyutunu yansıtmaktadır.³²

Askerî açıdan Etiyopya, kara ve hava kuvvetleri temelli bir yapılanma sergilemektedir ve karayla çevrili bir ülke olmasına rağmen deniz gücünün yeniden inşası yönünde çabalar dikkat çekmektedir. Tana Gölü çevresinde oluşturulan ve Fransa'nın da destek verdiği Denizcilik Eğitim Enstitüsü, her yıl yüzlerce gemi ve deniz mühendisinin yetiştirilmesini sağlamaktadır.³³ Ancak Mart 2025 itibarıyla Fransa'nın desteğinin başarısız olmasıyla Etiyopya'nın Rusya'yla denizcilik eğitimi alanında anlaşma imzaladığına dair haberler de dikkat çekmektedir.³⁴ Nitekim bu çabalar, gelecekte donanma gücüne sahip bir Etiyopya oluşturma vizyonunun zeminini hazırlamaktadır. Bununla birlikte savunma sanayisi kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla özel sektörle iş birlikleri artırılmakta ve hem AfB hem de Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde uluslararası iş birlikleri tesis edilmektedir. Türkiye ile 18 Ağustos 2021 tarihinde imzalanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından da onaylanan askerî iş birliği anlaşması da bu yönelimin örneklerinden biri olarak işaret edilebilir.³⁵ Nitekim Haziran ve Aralık 2022'de dönemin T.C. Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Etiyopya Genelkurmay Başkanı Mareşal Birhanu Julia Gelelcha'yı kabul etmiş ve askerî iş birliği konuları gündeme alınmıştır.³⁶

Federal düzeyde örgütlenen ENDF, etnik tabanlı yarı özerk özel kuvvet yapılarıyla karmaşık bir güvenlik mimarisi içinde faaliyet göstermektedir. Kasım 2020'de patlak veren Tigray Savaşı (2020-2022) ve Amhara bölgesindeki Fano milisleriyle yaşanan çatışmalar, ENDF'nin merkezî komuta kapasitesi açısından ciddi sınamalara sebep olmuştur.³⁷ Özellikle iç güvenlik ile dış tehditler arasında kaynak tahsisi ve operasyonel önceliklerin dengelenmesi, askerî stratejinin zorluklarından biridir. Ayrıca ENDF'nin, AfB'nin barışı koruma misyonlarında (örneğin Somali'deki ATMIS) aktif rol üstlenmesi, Etiyopya'nın bölgesel askerî angajman düzeyini artırmış ancak aynı zamanda insan gücü ve lojistik kapasite üzerinde baskı oluşturmıştır.

Yukarıda bahsi geçen durum, savunma sanayisi yatırımlarını da sınırlandırmaktadır. Örneğin, Etiyopya'nın savunma sanayisi harcamalarının GSYH'ye oranı, 2019-2024 yılları arasında önemli dalgalanmalar göstermiştir. Dünya Bankası verilerine göre 2023'te savunma harcamalarının GSYH içindeki payı %0,79 olarak kaydedilmiş; 2024 yılı içinde bu oran %0,7 olarak raporlanmıştır ki bu harcamanın yaklaşık 921,7 milyon dolar seviyesine gerilediği dikkat çekmektedir.³⁸ Söz konusu düşük oran, Pretorya Barış Antlaşması sonrası savaş ekonomisinden çıkış çabası ve ülkenin ağırlaşan dış borç yükümlülükleri çerçevesinde savunma bütçesinin diğer sosyal harcamalar lehine baskılanmasının sonucu olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM 2

ARKA PLAN: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN HABEŞİSTAN POLİTİKASI

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyıldan itibaren Afrika'nın doğusunda stratejik bir bölge olan Habeşistan ile ilişkilerini çok yönlü olarak şekillendirmiştir (19. yüzyıldaki bölgesel sınırlar ve Osmanlı'nın nüfuz alanları Harita 2'de gösterilmektedir.). İslam dünyasına liderlik etme, Doğu ticaret yollarını koruma ve sömürgecilik karşıtı duruş; Osmanlı'nın bölgedeki varlığının temel gerekçeleriydi. Dolayısıyla Habeşistan'a yönelik Osmanlı politikası, dinî bağlarla gelişmesinin yanında; askerî, diplomatik ve ekonomik gerekçelerle çok boyutlu bir bakış açısı çerçevesinde yürütülmüştür. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan ile olan ilişkileri; Afrika Boynuzu'nda istikrarı sağlama, Avrupalı güçlere karşı denge kurma ve İslam birliğini koruma arayışı ile şekillenmiştir.

Osmanlı'nın Kızıldeniz ve Habeşistan'a Yönelik İlk Müdahaleleri

Osmanlı İmparatorluğu 16. yüzyılda, Somali ve Kızıldeniz kıyılarındaki Müslüman sultanlıklarla ilişki kurmaya başlamıştır.³⁹ Bu bölge hem stratejik limanları hem de Müslüman-Hristiyan çatışmaları nedeniyle dikkat çekmiştir. Portekizli misyonerlerin desteğini alan Habeş Hristiyanlarının güçlenmesi, Osmanlı'nın bölgedeki Müslümanları desteklemesini zorunlu kılmıştır.⁴⁰ 16. yüzyılda Mekke ve Medine'ye giden yol güzergâhında olan Kızıldeniz limanlarının elde tutulması Osmanlılar için önem arz etmiştir. Zira bölgede tehdit unsuru olan Portekizliler ve onlarla iş birliği yapan Hristiyan Habeşistan Krallığı'na karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik açıdan çok önemli olan Sevakin Limanını ele geçirmesi hayati önem taşımıştır. Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Mısır'ın Osmanlı topraklarına katılmasının ardından Sevakin Adası, Osmanlı hâkimiyeti altına alınan Kızıldeniz limanlarından biri olmuştur.⁴¹ Sevakin Limanı, 1554 yılında Sevakin Sancağı adıyla Mısır'a bağlanmış; 5 Temmuz 1555 tarihinde ise Özdemir Paşa'nın atanmasıyla Habeş, beylerbeyliği statüsüne kavuşmuştur.⁴²

1555'te Osmanlı, Habeşistan eyaletini kurarak Afrika kıyılarında siyasi idaresini güçlendirmiştir.⁴³ Eyaletin idaresi, bugünkü Sudan'ın Kızıldeniz sahilinde yer alan Sevakin merkezli olarak yürütülmüştür. Eyaletin askerî ve idari yöneticisi olan beylerbeyi, bölgeyi Sevakin Adası'ndan idare etmiştir. Bu bölge Osmanlı'nın, Yemen vilayeti üzerinden Afrika Boynuzu (Eritre, Etiyopya, Cibuti ve Somali) ile olan temasının ana hattını oluşturmuştur.⁴⁴ 17. yüzyılda Sevakin, Habeşistan eyaletinin merkezi olan Musavva'ya bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir.⁴⁵

Habeşistan'da Osmanlı-İtalyan-Rus Rekabeti

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Kızıldeniz'in Afrika kıyısındaki Osmanlı hâkimiyeti; Mısır'ın giderek özerkleşmesi, İngiltere ve İtalya'nın emperyalist yayılcılığı ve Habeşistan'daki iç siyasi gelişmelerin etkisiyle ciddi biçimde zayıflamıştır. Bu dönemde Musavva gibi stratejik limanların kaybı, bölgesel otoritenin yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun Hicaz (Haremeyn) ve Yemen üzerindeki denetimini de tehlikeye atmıştır. Osmanlı İmparatorluğu belgelerinde, bu tehdide karşı alınması gereken önlemler olarak deniz güvenliğinin artırılması ve kıyı bölgelerinde gayrimüslim yerleşimlerinin sınırlandırılması gibi politikalar önerilmiştir. Söz konusu belgeler, Osmanlı'nın bölgedeki meşruiyetini sürdürme kararlılığı ile büyük güçler arasındaki Afrika merkezli rekabetin etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁶

Rusya'nın, 19. yüzyılın ilk yarısından sonra özellikle Süveyş Kanalı'nın (1869) açılmasının ardından Habeşistan'a ilgisinin artmasının gerekçesi, bölgede yaşayan Ortodoks Hristiyanlarının hamiliğini üstlenme olmuştur.⁴⁷ Rusya, 19. yüzyılın son çeyreğinde Tacura ve Sagallo gibi bölgelerde koloni kurma girişimleriyle Osmanlı açısından stratejik tehdit oluşturmıştır. Kazak komutan Nikolay İvanoviç Aşinov liderliğinde Sagallo'ya yerleşen Ruslar, siyasi ve dinî etki yaratmayı; Rus Ortodoks Kilisesi ile Habeş Kilisesi arasında resmî ilişkiler kurmayı amaçlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, bu gelişmeleri diplomatik kanallarla yakından izlemiştir.⁴⁸ Bu gelişmeler karşısında Osmanlı İmparatorluğu, Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz bölgesindeki stratejik gelişmeleri dikkatle takip etmiş; özellikle Rusya ile İtalya'nın genişleme hamlelerine karşı endişelerini açıkça ortaya koyan bir diplomasi izlemiştir. Rusya, Avrupa dışında gerek Asya'da gerekse Afrika'da giderek nüfuzunu artırmış ve toprak ele geçirmeye çalışmıştır. Kazak komutan Aşinov'un⁴⁹ Denakal kabilesinin topraklarına zorla yerleştiği ve burada bir Rus kolonisi kurduğu, istihbarat raporlarına yansımıştır. Bu bağlamda Babülmendep Boğazı çevresi, Tacura Limanı ve İtalya'nın Musavva'nın güneyinde işgal ettiği Zeyla Limanı gibi noktaları gösteren detaylı bir harita hazırlanarak Sultan II. Abdülhamid'e sunulmuştur. Aşinov'un öncülüğünde kurulan bu yeni sömürge, Rusya'nın Kızıldeniz sahilindeki varlığını güçlendirmiştir. Avrupa'dan gelen haber ve telgraflar, Kazak Komutan'ın Habeşistan Kralı'nın müttefiki gibi hareket ettiğini fakat Denakal kabilesi topraklarında (Fransa'nın nüfuz alanındaki Tacura yakınlarında) nisan ayında yeni bir sömürge kurduğunu ortaya koymuştur.⁵⁰

Kudüs'te Deyrussultan Manastırı ve Dinî Mülkiyet Mücadelesi

Osmanlı İmparatorluğu, Habeşistan'da askerî ve siyasi denge politikasının yanında dinî denge politikası da yürütmüştür. Kudüs'teki Deyrussultan Manastırı, 17. yüzyıldan itibaren Habeşliler ve Kiptiler arasında mülkiyet tartışmalarına konu olmuştur. Osmanlı arşiv kayıtları, Rumlar ve Ermenilerin de bu tartışmalara müdahil olduklarını göstermektedir. Osmanlı, dinî gruplar arasında var olan durumu korumayı hedeflemiş, hukuki düzenlemelerle çözüm aramıştır.

Habeş Kralı II. Menelik, Kudüs'teki işleri Sultan II. Abdülhamid sayesinde yürüttüğünü, Deyrüs-Saltana kapısını da yine bu sayede açabildiklerini ifade ettiği mektubunda, Sultan tarafından Habeşlilere fermanla imtiyazlar verildiğini ancak Kiptiler ve Ermenilere verilen imtiyazların fermanlara dayanmadığını iddia etmiştir. Ellerinde yeni olmamakla beraber Halife Hz. Ömer bin el-Hattab ile Sultan Selim'in birer fermanları olduğunu bildirmiştir. Osmanlı'nın yakınlık ve ilgisinin devam etmesini umarak padişaha uzun ömürler, halkına ise barış ve huzur dilemiştir.⁵¹

20. yüzyılın başlarında Habeş hükümdarı II. Menelik, dinî haklar konusunda Osmanlı İmparatorluğu ile temasa geçmiş; Kudüs'te kilise inşa edilmesi talepleri kabul edilmiştir. Bu diplomatik temaslar, karşılıklı hediyeler ve fermanlarla desteklenmiş; Osmanlı'nın çok dinli yönetim anlayışı çerçevesinde yürütülmüştür.⁵² Kudüs'teki kutsal mekânlarda süregelen Osmanlı denetimi, farklı mezhep ve etnik gruplar arasında zaman zaman gerilime sebep olmaktaydı. Nitekim Osmanlı yönetimi, Kudüs'teki Deyrussultan Manastırında Habeşliler için ayrı bir kapı açılmasının mevcut durumu bozmadan Kiptilerle olan gerilimi azaltacağı kanaatine varmıştır. Mısır'daki Kiptiler uzlaşmaya yanaşmamış ancak kapalı

olan eski bir kapının yeniden açılması kararlaştırılmıştır.⁵³ Ayrıca Kudüs'te bulunan Saint Micheal (Sen Mişel) Kilisesi ve Dört Hayvanlar Kilisesi ile bu kiliselerin yer aldığı bölge, uzun süreli Habeş yönetiminin sonrasında Kiptilerin kontrolüne geçmiştir. Habeş İmparatorluğu kurulduktan sonra İmparator, bu kiliselerin yeniden Habeşlilere verilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'na bir heyet göndermiştir. Bu heyet, ilgili Türk makamına başvurarak bu kiliselerin Habeşlilere iade edilmesi hâlinde yabancı devletlerin buna itiraz etmeyeceği konusunda garanti vermiştir.⁵⁴

I. Dünya Savaşı Sürecinde Osmanlı-Habeşistan İlişkileri

1911'den sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Habeşistan arasında daimî siyasi ilişkiler başlamıştır. İlk Osmanlı şehbenderliği 1912 yılında Harar'da açılmıştır. Başşehbender olarak tayin edilen Necib Hac Efendi, ilk olarak bu ülkede yaşayan Osmanlı vatandaşlarını tespit etmiş ve çoğunun iç karışıklık nedeniyle Yemen'den buraya göç edenler olduğunu açığa çıkarmıştır.⁵⁵ 1913 yılında Harar'a başşehbender olarak tayin edilen Mazhar Bey, Habeşistan ve civarındaki Müslümanlarla buradan ilgilenmenin zor olmasından dolayı temsilcilik merkezini Addis Ababa'ya taşımayı uygun bulmuştur. Osmanlı, Habeşistan'da Harar ve Addis Ababa gibi merkezlerde şehbenderlikler kurarak diplomatik varlığını artırmıştır. Mazhar Bey gibi temsilciler, bölgede istihbarat faaliyetleri yürütmüş ve yerel Müslüman topluluklarla Osmanlı arasındaki bağı güçlendirmiştir. İngiltere ve İtalya'ya karşı denge politikası izlenmiş; Harar Müslümanları arasında birlik sağlanmış, eğitim ve yardım faaliyetleri desteklenmiştir.⁵⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan ve çevresindeki diplomatik temasları, I. Dünya Savaşı'na yaklaşan dönemde hem sahadaki temsilciler aracılığıyla hem de doğrudan haberleşme hatları üzerinden sürdürülmüştür. I. Dünya Savaşı'nın Habeşistan'daki gidişatı, Habeşistan Başşehbenderliği tarafından Sadarete bildirilmiştir. Habeşliler, Ekim 1914 tarihine kadar ülkelerinin bütünlüğünü ve özellikle çekindikleri İtalya'nın saldırılarından Tigray bölgesini korumayı başarmışlardır. Bu durum, iki taraf arasındaki genel siyasi hesaplara ve özellikle İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar arasındaki nüfuz bölgelerine dair mevcut ve belirgin rekabet ile çıkar çatışmasına bağlı olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷

Osmanlı'nın Doğu Afrika'daki etkinliğini artırmak ve İngiltere-İtalya karşıtı cepheyi güçlendirmek adına yürüttüğü gizli faaliyetler, Mazhar Bey'in Osmanlı hükûmetine gönderdiği şifreli telgraflardan anlaşılmaktadır. Sunulan rapor, Sudan ve Somali'nin durumu ile İngilizlerin bu bölgeler ve Habeşistan'daki faaliyetleri hakkındadır. Mazhar Bey'in raporuna göre İngilizler, Sudan ve Somali'de etkinlik göstermekte; Habeşistan'dan tavizler karşılığında yardım ya da tarafsızlık beklemektedir. Habeşlilerin desteği veya sessiz kalması karşılığında kendilerine Sudan ve Somali'de önemli faydalar elde edebilecekleri liman ve arazi verilebileceği belirtilmiş; bu yerlerin tespit edilmesi istenmiştir. Elde edilen bilgilere göre Habeşistan ile İtalya arasında 33 yıllık gizli bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmada taraflar gerek iç gerekse dış savaş durumlarında birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir.⁵⁸

Aralık 1915'te, Habeşistan'daki Osmanlı Başşehbenderi Mazhar Bey, Hariciye Nezaretine gizli bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta daha önce Habeş Prensi ve babasına düşmanlara karşı iş birliği teklifinde bulunduğunu, bu teklifin kabul edildiğini ancak babasının hastalığı nedeniyle Prens'in süreçle meşgul olmadığını belirtmiştir. Daha sonra Prens'in sağlığına kavuşan babasıyla birlikte Almanya'nın ittifak

teklifini kabul ettiklerini gizlice öğrendiğini bildirmiştir. Mazhar Bey, düşman ülkelerin Habeşistan'dan tüfek ve sığır alma girişimlerini engellediklerini ifade etmiştir. Mevcut durumun, Osmanlı ve İslam dünyası açısından büyük bir fırsat olduğunu; özellikle Mısır'da kazanılacak bir zaferin, tüm bölgeyi Osmanlı lehine hareketlendirebileceğini öngörmüştür. Bu fırsatın kaçmaması için İstanbul'daki hükûmetin tepkisiz kalmaması gerektiğini vurgulamış, gerekli talimatların gizli ve hızlı bir şekilde kendisine ulaştırılmasını talep etmiştir.⁵⁹

Mazhar Bey'in, Cemaat-i Osmaniye ile birlikte Addis Ababa'da yürüttüğü faaliyetler, Osmanlı'nın bölgedeki etkisini artırma stratejisinin bir parçasıdır. Addis Ababa'ya vardığında, itibarlı tüccar ve Osmanlı tebaasından kimselerle birlikte Hariciye Nazırı ile görüşmüş, ardından Habeş Başbakanı ile tanıştırılmış ayrıca İmparatorluk Sarayında düzenlenen büyük bir dinî yortuya diğer ülke elçileriyle birlikte resmî davetle katıldığını Osmanlı makamlarına rapor etmiştir.⁶⁰ Mazhar Bey, Alman sefiriyle gerçekleştirdiği temaslarda Almanya ile Habeşistan arasında kurulan gizli ittifakın Osmanlı destekli derinleşmesini sağlamıştır. Bu çerçevede Harar'da başlayan diplomatik temaslara, kısa sürede Addis Ababa'da daha etkin ve merkezî bir Osmanlı temsilciliği ile devam etmiş; Osmanlı İmparatorluğu, Habeşistan üzerinden Afrika'da İngiltere ve Fransa'ya karşı dengeleyici bir politika izlemeye çalışmıştır. Osmanlı'nın hem Müslüman halklarla dinî bağlarını hem de sömürgecilik karşıtı söylemlerini kullanarak yürüttüğü bu diplomasi, yalnızca askerî değil; diplomatik, dinî ve istihbarat temelli çok katmanlı bir etki alanı oluşturmuştur.

Mazhar Bey'in telgraflarında, Habeş hükümdarlarıyla gizli görüşmeler yapıldığı ve Lij Iyasu gibi önemli figürlerin Osmanlı yanlısı tutumlar geliştirdiği aktarılmıştır. Bu, İstanbul için stratejik bir fırsat olarak görülmüştür. Habeşistan'a Osmanlı ve Almanya adına destek mesajları gönderilmiş; Somali'deki direnişçilere cephane sevkiyatı yapılmıştır. Ayrıca Osmanlı hükûmeti, savaş süresince bilgi ve malzeme aktarımını Yemen üzerinden gizli yollarla sürdürmüş, şifreli belgelerle diplomatik süreçleri yönetmiştir.⁶¹

Osmanlı İmparatorluğu'nun Habeşistan'a yönelik politikası bir güç mücadelesi olmasının yanında çok katmanlı bir diplomatik vizyonun da ürünüdür. İslam dünyasının liderliğini üstlenme hedefiyle birleşen bu ileri görüşlülük, Osmanlı'yı Afrika'daki bağımsız hareketlerin yanında konumlandırmıştır. Portekiz, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya gibi güçlerin baskılarına rağmen Osmanlı; dinî yapıların korunması, ticaret yollarının denetimi ve Müslüman halkların savunulması gibi amaçlarla bölgede varlık göstermiştir. Harar, Sevakin ve Kudüs gibi merkezler, bu çok yönlü diplomasiin somut örnekleridir. Osmanlı-Habeşistan ilişkileri; kültürel, dinî ve stratejik unsurların bir arada yürütüldüğü çok boyutlu bir diplomatik süreç olarak tarihe geçmiştir.

BÖLÜM 3

SIYASİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLER

İki ülke arasındaki ilişkiler Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde ayrılmamakta; bir süreklilik ve tutarlılığı beraberinde getirmektedir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras alınan geleneksel diplomatik ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yeniden kurumsallaşmış ve 21. yüzyılda her geçen yıl derinleşen bir iş birliğine dönüşmüştür. Böylelikle tarihsel bağların sürekliliği ile kurumsallık, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin bölgesel istikrara katkı sağlayan ve küresel düzlemde anlam kazanan bir ortaklığa evrilmesini beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Mirasından Cumhuriyete İlk Temaslar

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Osmanlı'dan devralınan ilişkiler dostane bir zeminde devam etmiştir. 1926'da Addis Ababa'da Türkiye'nin ilk yerleşik büyükelçiliğinin açılması⁶² hem Türkiye'nin Sahraaltı Afrika'daki ilk diplomatik misyonu olması hem de Atatürk'ün barışçı ve sömürgecilik karşıtı dış politikasının Afrika'ya verdiği önemi göstermesi açısından kritik bir gelişmedir. 1933'te Etiyopya'nın Ankara'da büyükelçilik açması⁶³ ise bu karşılıklı iradeyi kurumsallaştırmış ve iki ülkenin ilişkilerini eşitlikçi ve dostane bir temel üzerine oturtmuştur.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye ile Etiyopya arasındaki ilişkiler, benzer tarihsel tecrübelerden kaynaklanan ortak bir empati ve karşılıklı anlayışla yürütülmüştür. Türkiye ile Etiyopya'nın bağımsızlık mücadelelerinde sergiledikleri kararlılık ve sömürgecilğe karşı ortak tavır, her iki ülkenin siyasi kimliğinde köklü bir ortaklık noktası oluşturmuştur. Coğrafi olarak birbirinden uzak olmalarına rağmen emperyalist güçlere karşı yürütülen benzer direniş deneyimi, iki ülkeyi zihinsel ve siyasal düzlemde yakınlaştırmış; bu da Cumhuriyet Dönemi'nde ilişkilerin dostane bir zemine oturmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye-Etiyopya ilişkileri hızla kurumsallaşmış ve karşılıklı diplomatik misyonların açılmasıyla yeni bir döneme girmiştir.

İki ülke arasındaki sıcak ve dostane ilişkiler nedeniyle Türkiye, cumhuriyetin 3. yılında Afrika'da diplomatik varlık göstererek bağımsız bir Afrika ülkesi olan Etiyopya'ya uluslararası alanda destek vermiştir. Bu kapsamda 2 Kasım 1930 tarihinde Prens Teferi Mekonnen'in İmparator Haile Selassie ünvanıyla taç giydiği törene Türkiye de katılmıştır.⁶⁴ Etiyopya hükûmeti, bu adımı memnuniyetle karşılamıştır. Zira Etiyopya, sömürge güçleri arasında bağımsızlığını korumaya çalışırken uluslararası tanınırlığa ihtiyaç duymuştur. Türkiye'nin katılımı ve diplomatik desteği, bir taraftan Etiyopya'ya moral verirken diğer yandan iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin temelini atmıştır.

Afrika'daki dekolonizasyon dalgasının ilk sinyallerinin alındığı II. Dünya Savaşı sonrasında ve 1950'ler ile 1960'lar boyunca Türkiye ve Etiyopya iyi ilişkilerini sürdürmüştür. İmparator Haile Selassie Dönemi'nde (1930-1974) ilişkiler oldukça olumlu ilerlemiştir. İki ülke de 1945'te BM'nin kurucu üyeleri arasında yer alarak uluslararası barış çabalarında birlikte konumlanmışlardır. Ayrıca Haile Selassie, Türkiye'yi bizzat ziyaret eden ilk Etiyopya devlet başkanı olmuştur.⁶⁵ İmparator'un 1967 ve 1971 yıllarında Türkiye'ye yaptığı iki ayrı resmî ziyaret, tarihsel dostluğu canlandıran önemli temaslar olarak yer almaktadır. 1967'de Ankara'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından karşılanan İmparator Selassie, 1971'de tekrar Türkiye'ye gelerek dönemin liderleriyle görüşmüştür.⁶⁶

1974'te Etiyopya'da gerçekleşen askerî darbe ile İmparator Haile Selassie'nin devrilip Derg rejiminin kurulması, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinde ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. Darbe sonrasında iktidara gelen askerî cunta ve kurulan Derg rejimi,⁶⁷ ülkede Marksist-Leninist bir yönetim tesis ederek Sovyetler Birliği'yle yakınlaşmıştır. Bu durum, Soğuk Savaş'ın karşıt kutuplarında konumlanan Türkiye ile Etiyopya'yı diplomatik olarak uzaklaştırmıştır. 1974'ten 1991'e uzanan Derg Dönemi boyunca ilişkiler oldukça sınırlı düzeyde seyretmiştir.⁶⁸

Bu dönemde Etiyopya açısından en önemli gelişme, Somali ile yaşanan 1977-1978 Ogaden Savaşı olmuştur. Türkiye'nin bu savaşta tarafısız tutumu, Ankara'nın Etiyopya ile ilişkilere bakışını da doğrudan yansıtmıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımının temelinde ise üç neden öne çıkmaktadır: Birincisi, Soğuk Savaş şartlarında bölgesel çatışmalara doğrudan taraf olmaktan kaçınma politikası; ikincisi, Derg rejiminin sosyalist kimliği nedeniyle Ankara'nın ideolojik mesafesini koruma isteği; üçüncüsü ise Afrika Boynuzu'ndaki istikrarsızlığın daha da derinleşmesinden endişe duyulmasıdır. Dolayısıyla Türkiye, dönemin şartlarından da hareketle ne Somali ne de Etiyopya'ya açık destek vermiş; bölgesel çatışmalara müdahil olmama ilkesini sürdürmüştür.

Mezkûr dönemde Etiyopya tarafı ideolojik kaygılara ek olarak ekonomik zorluklar ve politik tercihler nedeniyle Türkiye'deki temsilciliklerini kapatma kararı almıştır. Nitekim Etiyopya, 1959'da Ankara'da açtığı büyükelçiliğini 1984 yılında Derg yönetimi döneminde kapatmıştır. Böylece diplomatik ilişkiler resmî olarak kesintiye uğramıştır.⁶⁹ Türkiye'nin Addis Ababa Büyükelçiliği ise bu süre zarfında faaliyetlerini asgari düzeyde devam ettirmiştir. Sonuç olarak 1974-1991 arası dönem, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinde durgunluk dönemi olarak ayrılmaktadır. 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Etiyopya'da Derg rejiminin çökmesiyle iki ülke ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. Etiyopya'da 1991'de iktidara gelen EPRDF yönetimi, dışa açılma ve uluslararası toplumla bütünleşme yönünde adımlar atmaya başlamıştır.⁷⁰ Bu değişim, Türkiye ile Etiyopya arasındaki ilişkileri normalleştirmek için önemli bir fırsat sunmuştur.

1990'lar boyunca Türkiye ve Etiyopya yeniden diplomatik temaslarını canlandırmıştır. 1990'ların sonuna gelindiğinde ilişkilerdeki siyasi pürüzler büyük ölçüde giderilmiş, iki ülke "yeniden yakınlaşma" sürecine girmiştir. 2000 yılında iki ülke arasında "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" imzalanarak yatırımcıların haklarının karşılıklı güvence altına alınması kararlaştırılmıştır.⁷¹ Böylece yeni dönemde ekonomik iş birliğinin hukuki çerçevesi de hazırlanmaya başlanmıştır. Ayrıca uzun süre kapalı kalan Etiyopya Ankara Büyükelçiliği, ilişkilerin normalleşmesi yönündeki iradenin sonucu olarak 21 Nisan 2006 tarihinde yeniden faaliyete geçmiştir.⁷² Bu gelişme, yaklaşık 22 yıllık aranın ardından Etiyopya'nın Türkiye'de tekrar diplomatik temsilcilik açması anlamına gelmektedir.

İlişkilerin İvme Kazanması

2000'li yıllara girerken Türkiye, Afrika ile ilişkilerini canlandırmayı hedefleyen kapsamlı bir açılım politikasına yönelmiştir. 2005 yılı, Ankara tarafından "Afrika Yılı" ilan edilmiş ve bu karar, Afrika ülkeleriyle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerde atılımın başlangıcını simgelemiştir. Bu çerçevede Etiyopya, Türkiye'nin Afrika'daki ortaklık politikasında en önemli ülkelerden biri hâline gelmiştir.

Afrika Yılı kapsamında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, ilk Sahraaltı Afrika seyahatini Etiyopya'ya gerçekleştirmiştir. 1-2 Mart 2005 tarihlerinde Erdoğan'ın Addis Ababa'yı ziyareti, Türkiye'den Etiyopya'ya başbakanlık düzeyindeki ilk resmî ziyaret olmuştur.⁷³ 1 Mart Salı akşamı Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'ya hareket eden Erdoğan, ilk olarak dönemin Etiyopya Başbakanı Meles Zenawi, ardından Etiyopya Cumhurbaşkanı Girma Wolde-Georgis ile görüşmüştür.⁷⁴ Bu tarihî ziyaret sonrasında ilişkilerde hızlı bir hareketlenme gözlemlenmiştir. 2005 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Afrika'daki ilk ofisini Addis Ababa'da açarak kalkınma iş birliğini kurumsallaştırmıştır. TİKA, bu ofis aracılığıyla Etiyopya'da; eğitim, sağlık, tarım ve altyapı gibi alanlarda kalkınma projeleri uygulamaya başlamıştır. Türk Hava Yolları (THY) da Nisan 2006 itibarıyla İstanbul-Addis Ababa direkt uçuşlarına başlamıştır.⁷⁵

2000'li yıllarda siyasi alanda da önemli ziyaretler devam etmiştir. Başbakan Erdoğan, 28-30 Ocak 2007 tarihlerinde Addis Ababa'yı ziyaret ederek AfB Zirvesi'ne katılmıştır.⁷⁶ Ayrıca 2005'te AfB'ye gözlemci üye olan Türkiye, 2008'de AfB tarafından "stratejik ortak" ilan edilmiştir. 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, 50'ye yakın Afrika ülkesi liderini bir araya getirmiştir.⁷⁷ Nitekim Türkiye'nin Afrika'daki çok taraflı diplomasi hamlesinde Etiyopya kilit rol oynamıştır. Addis Ababa'da Afrikalı liderlerle temas kuran Türkiye, AfB'nin barış ve kalkınma gündemlerine destek vermiştir. Etiyopya, Afrika'nın diplomatik başkenti olarak anıldığından Türkiye-AfB ortaklığında Ankara ile Addis Ababa arasında yoğun istişareler gerçekleşmiştir.

İkili diplomatik temaslar kapsamında Etiyopya'dan da Türkiye'ye üst düzey ziyaretler gerçekleşmiştir. 8-10 Şubat 2007 tarihlerinde Etiyopya Başbakanı Zenawi, Türkiye'ye resmî ziyarette bulunmuştur.⁷⁸ Bu ziyaret, Etiyopya'dan Türkiye'ye başbakanlık düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olarak tarihe geçmiştir. Ankara'da dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve yine dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşen Zenawi, siyasi ve ekonomik iş birliği konularını ele almıştır. Görüşmeler sonucunda Tarım Alanında İşbirliği Anlaşması ve Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanarak iki ülke arasında sektörel ortaklıklar başlatılmıştır.⁷⁹ Zenawi, İstanbul'da Türk iş insanlarıyla da buluşarak yatırım ve ticaret olanaklarını görüşmüştür. Bu dönemde imzalanan anlaşmalardan çifte vergilendirmenin önlenmesi, kültürel değişim programları gibi ikili mekanizmalar devreye sokulmuştur. Bütün bu adımlar sayesinde 2000'lerde Türkiye-Etiyopya ilişkileri kapsamlı bir ortaklığa doğru ilerlemeye başlamıştır.

2010'lu yıllar, iki ülke arasındaki derinleşen iş birliğinin somutlaşmasıyla öne çıkmıştır. Bu dönem; siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kapsamının arttığı bir dönem olmuştur. İki ülke liderleri düzenli aralıklarla bir araya gelerek iş birliği imkânlarını geliştirmişlerdir. Erdoğan, 2014'te cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, 21-23 Ocak 2015 tarihlerinde Afrika'ya bir gezi gerçekleştirmiş ve bu kapsamda ilk durağı Etiyopya olmuştur.⁸⁰ Addis Ababa'da Etiyopya Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ile görüşen Erdoğan, ikili ve bölgesel konuları kapsamlı şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca Türk ve Etiyopyalı iş insanların katılımıyla bir iş forumu düzenlenerek ekonomik ortaklık fırsatları tartışılmıştır. Bu ziyaret sırasında ticaretin artırılması, yatırımların korunması ve altyapı projelerinde Türk müteahhitlik firmalarının rolü gibi somut başlıklarda mutabakatlar sağlanmıştır.⁸¹

Aynı dönemde Etiyopya da üst düzey temsilcilerle Türkiye'ye temaslarda bulunmuştur. 2013-2018 yılları arasında Etiyopya Cumhurbaşkanı olan Dr. Mulatu Teshome Wirtu, bu görevinden önce Türkiye büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 2017 yılında İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi (şu anki adıyla Altınbaş Üniversitesi) tarafından Wirtu'ya fahri doktora ünvanı verilmesi, iki ülke arasındaki dostluğun canlı bir simgesi olmuştur.⁸² Ayrıca Wirtu, 6-10 Şubat 2017 tarihlerinde Türkiye'ye resmî ziyaret gerçekleştirerek Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüştür.⁸³ Bu ziyarette siyasi iş birliği konuları ele alınmış, Etiyopya'da faaliyet gösteren FETÖ iltisaklı okulların durumundan bölgesel güvenlik konularına kadar çeşitli meselelerde görüş alışverişi yapılmıştır. Yine Cumhurbaşkanı Wirtu, Ekim 2018'de İstanbul'da düzenlenen II. Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu'na katılmıştır.⁸⁴ Bu tür çok taraflı etkinlikler, Türkiye'nin Afrika genelindeki iş birliği vizyonunu Etiyopya ile somut projelere dönüştürme fırsatı sunmuştur.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler 2010'larda hızlı gelişimini sürdürmüştür. 2000'lerin başında 100 milyon doların altında olan ticaret hacmi, 2010'da 216 milyon dolara, 2015'te 419 milyon dolara ulaşmıştır. 2025 itibarıyla ise ikili ticaretin 236 milyon dolara gerilediği görülmektedir.⁸⁵ İkili ticaretteki düşüşe rağmen bu dönemde Türkiye, Etiyopya'da Çin'den sonra en büyük ikinci yatırımcı ülke konumuna ve Türk özel sektörü de Etiyopya'nın sanayi kalkınmasında önemli bir paydaş hâline gelmiştir. 2017'de Addis Ababa'da Türk tekstil sektörü yatırımları yoğunlaşmıştır⁸⁶ ve bilhassa 2000'li yılların başından itibaren Türk müteahhitlerinin Etiyopya'da üstlendiği yol ve konut gibi altyapı projeleri, ekonomik ortaklığın stratejik boyutunu ortaya koymaktadır.⁸⁷

Kültürel ve eğitim alanındaki iş birliği de bu dönemde derinleşmiştir. Türkiye, Etiyopyalı öğrencilere Türkiye Bursları programıyla eğitim imkânları sunmaktadır. Türkiye Bursları programından eğitim alıp başarıyla tamamlayan mezunlar arasında; siyasetçiler, akademisyenler, diplomatlar ve iş insanları bulunmaktadır. Bu mezunlar; siyasi, diplomatik, ekonomik ve askerî alanlarda iki ülke arasında insan köprüleri oluşturmaktadır.⁸⁸

2010'ların ikinci yarısında savunma ve güvenlik iş birliği de ön plana çıkmıştır. Etiyopya, terörizm ve isyancı gruplarla mücadele konusunda Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanmak istemiştir. Bununla birlikte güvenlik kurumları arasında temaslar kurulmuştur. Türkiye'nin her geçen gün daha fazla gelişen savunma sanayisi ürünleri, 2020 sonrasında yaşadığı güvenlik riskleri nedeniyle Etiyopya'nın da ilgisini çekmeye başlamıştır.⁸⁹

FETÖ tehdidine karşı Türkiye'nin dünya çapında yürüttüğü girişimlere Etiyopya da kayıtsız kalmamıştır. 15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin ardından Türkiye, Etiyopya'dan bu örgütle bağlantılı okul ve kuruluşların Türkiye Maarif Vakfına (TMV) devredilmesini talep etmiştir. 11 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla Etiyopya, ülkedeki FETÖ bağlantılı okulların tamamını TMV'ye devretmiştir.⁹⁰

Türkiye ve Etiyopya, ikili ilişkilerin yanı sıra uluslararası kuruluşlar bünyesinde de yakın diyalog ve iş birliği içerisinde. Bu bağlamda özellikle Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi platformlardaki etkileşimler dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye ve Etiyopya, BM'nin barışı koruma operasyonlarına katkı veren ülkeler arasındadır. Etiyopya, Afrika'nın barış gücüne en

fazla katkı sunan ülkelerden biri olarak Somali, Güney Sudan ve Sudan (Darfur) gibi kriz bölgelerine BM ve AfB misyonları kapsamında asker göndermiştir. Türkiye de Afrika'daki barış çabalarına lojistik, eğitim ve finansman desteği sunmuştur.

Türkiye ve Etiyopya, BM içinde birbirlerinin adaylıklarını destekleme konusunda dostane bir tutum sergilemiştir. Etiyopya, Türkiye'nin 2015-2016 Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine yönelik oy desteği vermiştir. Benzer şekilde, Etiyopya 2017-2018 BM Güvenlik Konseyi geçici üyesi seçilirken Türkiye de Addis Ababa'nın adaylığını desteklemiştir. Bu tür karşılıklı destekler, iki ülkenin uluslararası arenada birbirini güvenilir ortaklar olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Etiyopya nüfusunun yaklaşık %36'sı Müslüman'dır.⁹¹ Bu nedenle Etiyopya, tarihsel süreçte İİT üyesi olmamıştır. Bununla birlikte son dönemde bölgede gelişen diplomatik dinamikler ve Abiy Ahmed Ali'nin Müslümanlarla iyi ilişkiler kurmayı önceleyen yönetim anlayışı, Etiyopya'yı İslam dünyasıyla kurumsal bağlar geliştirmeye teşvik etmiştir. Kasım 2024'te Etiyopya, İİT'den gelen davet üzerine teşkilata üye olma niyetini resmen ortaya koymuştur.⁹²

Addis Ababa yönetiminin bu hamlesinin ardında, Mısır ile yaşadığı GERD gerilimi bağlamında Nil Nehri su paylaşımı konusundaki anlaşmazlığa dair İslam ülkeleri içinde desteğini artırma isteği yatmaktadır. Zira Mısır, Etiyopya'nın Nil Nehri üzerinde inşa ettiği GERD nedeniyle Arap ve İslam dünyasında Etiyopya aleyhine diplomasi yürütmekteydi. Etiyopya'nın, İİT üyeliğiyle nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Müslüman vatandaşlarına yönelik uluslararası platformda söz sahibi olmayı ve Mısır'ın etki alanında denge oluşturmayı amaçladığı söylenebilir.

GERD konusu bağlamında Etiyopya ile Mısır arasındaki gerilim, Türkiye'nin iki ülke ile kurduğu ilişkilerin en hassas dengelerinden birini teşkil etmektedir. Bu nedenle de Etiyopya'nın İİT gibi uluslararası platformlarda daha fazla boy göstermesi, başta Mısır'la olan gerilim olmak üzere birçok konuda diplomatik çözüm arayışına katkı sağlayacak ve çatışmaların olasılığını azaltacaktır. Bu nedenle de Türkiye'nin, Etiyopya'yı diplomatik kanallara çekecek her girişime destek vermesi önem arz etmektedir.

Güncel Gelişmeler ve Bölgesel İş Birliği

Son dönemde Türkiye ile Etiyopya arasındaki ilişkiler hem ikili düzeyde hem de bölgesel konularda belirgin şekilde yoğunlaşmıştır. Bunun temel nedeni sadece Türkiye'nin Doğu Afrika'da artan varlığı ve yatırımları değil, aynı zamanda Etiyopya'nın kendi içinde yaşadığı problemlerdir. Zira Tigray Savaşı, ülkenin iç güvenlik mimarisinde ciddi kırılmalara yol açmıştır. Türkiye, bu dönemde doğrudan taraf olmadan gelişmeleri yakından takip etmiş, savaşın ardından oluşan güvenlik boşlukları ve yeniden yapılandırma sürecinde pozitif katkı sunabilecek aktörlerden biri olarak öne çıkmıştır. Etiyopya'daki bu iç savaş, Kasım 2022'de AfB arabuluculuğunda imzalanan Tigray Barış Antlaşması ile sona ermiştir. Bu bağlamda T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2 Kasım 2022 tarihli açıklamasında, Etiyopya Hükûmeti ile TPLF arasında imzalanan çatışmaları durdurma antlaşmasının kalıcı bir barış getirmesi temenni edilirken Türkiye'nin, dost ve kardeş Etiyopya'da barış ve huzurun tesisi için her türlü desteği vermeye hazır olduğu vurgulanmıştır.⁹³ Nitekim barışın ardından Türkiye, Etiyopya'nın yeniden imar ve normalleşme çabalarına katkıda bulunmaya başlamıştır. 2023 yılı içinde TİKA kanalıyla Tigray bölgesine insani

yardımlar ulaştırılmış olup Türk Kızılay ve Türkiye Diyanet Vakfı, çatışma mağdurlarına gıda yardımı yapmıştır. Bu dönemde Ankara, Etiyopya'nın ulusal birliğine ve toprak bütünlüğüne desteğini yineleyerek uluslararası forumlarda Addis Ababa lehine diplomatik girişimlerde de bulunmuştur.⁹⁴

2021 yılı, ikili ilişkilerde dönüm noktası sayılabilecek gelişmelere sahne olmuştur. 2018'de iktidara gelen Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali, her ne kadar iktidara geldiği ilk günlerde dönemin şartlarının getirdiği bazı nedenlerden dolayı Türkiye ile ilişkileri derinleştirme bağlamında istekli davranmamış olsa da Etiyopya'nın iç meseleleri, Ahmed'i Türkiye ile yakın ilişkiler kurmaya itmiştir. Bunun bir sonucu olarak ise Ahmed, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetiyle 18 Ağustos 2021 tarihinde, beraberindeki heyetle Türkiye'yi ziyaret etmiş ve iki ülke askerî ve ekonomik iş birliğini derinleştiren çeşitli anlaşmalar imzalamıştır.⁹⁵

Özellikle Etiyopya ile Somali arasında 2024 başında patlak veren gerginlikte Türkiye aktif bir arabulucu rolü üstlenmiştir. Bu gerginlik, Etiyopya'nın Somali'nin Somaliland bölgesi ile tek taraflı olarak girdiği angajmandan kaynaklanmaktaydı. 1 Ocak 2024 tarihinde Etiyopya hükûmeti, Somali'nin fiilen ayrılıkçı bölgesi Somaliland ile Somali hükûmetini göz ardı ederek denize çıkış imkânı ve askerî iş birliği içerdiği iddia edilen bir Mutabakat Zaptı (MoU) imzalamıştır. Bu durum, Somali hükûmeti tarafından ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit olarak algılanmıştır. Devam eden süreçte iki ülke ilişkilerinde ciddi bir kriz baş göstermiştir.⁹⁶ Böyle bir gerilim, Etiyopya-Somali ilişkilerinin geçmiş göz önüne alındığında bölge barışı ve istikrar açısından tehlike arz eden bir durum olarak görülmüştür.

Türkiye, bahsi geçen gerilimin daha büyük bir çatışmaya evrilmesini önlemek amacıyla Ankara Süreci olarak adlandırılan bir arabuluculuk girişimi başlatmıştır. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Mayıs-Haziran 2024 boyunca hem Etiyopyalı hem Somalili mevkidaşlarıyla mekik diplomasisi yürütmüştür. 1 Temmuz 2024 tarihinde Ankara'da, Türkiye'nin ev sahipliğinde Etiyopya ve Somali dışişleri bakanları ilk kez bir araya gelmiş; ortak bir masa etrafında olmasalar da aynı bina içerisinde farklı salonlarda görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantılar sonunda taraflar, aralarındaki sorunları barışçıl yöntemlerle çözme niyetlerini ortak bir açıklamayla teyit ederek eylül ayında tekrar buluşma kararı almıştır.⁹⁷ Ardından Eylül 2024'te BM Genel Kurulunun yapıldığı dönemde Dışişleri Bakanı Fidan, her iki ülkenin dışişleri bakanlarını New York'taki "Türk Evi"nde ağırlamıştır.⁹⁸

Yoğun müzakereler ve mekik diplomasisi sonucunda Etiyopya ve Somali liderleri 11 Aralık 2024 tarihinde Ankara'da bir araya gelmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın himayesinde gerçekleşen görüşmede iki ülke, krizin çözümüne dair bir yol haritası sunan "Ankara Bildirisi"ni imzalamıştır.⁹⁹ Ankara Bildirisi, Etiyopya-Somali ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bildiride Etiyopya, Somali'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı taahhüdünde bulunmuş, Somali tarafı da Etiyopya'nın denize erişim ve transit ticaret konularındaki ekonomik ihtiyaçlarını anlayışla karşıladığını beyan etmiştir. İki ülke; karşılıklı olarak sınır güvenliğini artırma, ortak altyapı projeleri geliştirme ve terörizmle mücadelede iş birliğini derinleştirme yönünde anlaşmıştır.¹⁰⁰ Türkiye, bu anlaşmanın mimarı olarak arabuluculuk diplomasisindeki kapasitesini güçlü biçimde ortaya koymuştur. Taraflar, teknik müzakere heyetlerini 2025 boyunca bir araya getirerek somut adımlar atmaya da kararlaştırmışlardır. Ankara Bildirisi'nin başarısı sayesinde 2024 başındaki kriz yatışmış ve Türkiye, Afrika Boynuzu'nda barış ve iş birliğine yaptığı katkıyla hem Etiyopya'nın hem de Somali'nin güvenliğini kazanan bir aktör hâline gelmiştir.

Türkiye'nin Ankara Süreci ile birlikte iki ülke arasındaki gerilimi yatıştırmadaki rolü, Etiyopya-Somali ilişkilerinin tarihsel arka planı dikkate alındığında daha derin bir anlam kazanmaktadır. 1977-1978 Ogaden Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, her iki taraf da sosyalist blok içinde yer almasına rağmen iki ülke arasındaki rekabeti yönetememiş; bu nedenle uzun yıllar diplomatik ve askerî destek sağladığı Somali ile ilişkilerini keserek Etiyopya'nın yanında savaşmak zorunda kalmıştır. Benzer biçimde 2006 yılında ABD de Etiyopya-Somali hattında ortaya çıkan güvenlik sorunlarını etkin biçimde yönetememiş, Etiyopya'nın Somali'yi işgaline dolaylı biçimde onay vererek Somali'deki istikrarsızlığın derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu tarihsel örnekler birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin hem geçmişteki dış aktörlerin düştüğü hatalara düşmemesi hem de dengeli ve çok boyutlu bir diplomasi yürütme kapasitesi sayesinde, Etiyopya ile Somali arasındaki süreci yumuşatma yönünde önemli bir başarı ortaya koyduğu görülmektedir.¹⁰¹

2023-2025 döneminde insani alanda da dikkat çekici etkileşimler yaşanmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen Kahramanmaraş depremleri sonrasında Etiyopya, arama kurtarma ekipleri ve insani yardım malzemeleri ile Türkiye'ye destek vermiştir. Mart 2023'te Cumhurbaşkanı Erdoğan, deprem bölgesi Hatay'da incelemelerde bulunurken görev yapan Etiyopyalı arama kurtarma ekibi ile de bir araya gelerek teşekkürlerini iletmıştır.¹⁰² Öte yandan Türkiye de 2024'te Etiyopya'nın farklı bölgelerinde meydana gelen sel ve toprak kayması felaketlerinde¹⁰³ AFAD ve TİKA aracılığıyla insani yardım göndererek dostluk ilişkisini pekiştirme yönünde adımlar atmıştır.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde 2023-2025 döneminde yeni hedefler konulmuştur. 2023 yılında iki ülke ticaret hacmi yaklaşık 330 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ankara ve Addis Ababa, önümüzdeki 5 yıl içerisinde bu rakamı 1 milyar dolar seviyesine çıkarmayı hedeflediklerini açıklamıştır. Bu amaçla Mayıs 2024'te İstanbul'da geniş katılımlı bir Türkiye-Etiyopya İş Forumu düzenlenmiş ve foruma Etiyopya'dan 70, Türkiye'den 250 firma katılarak tarım, enerji, tekstil, madencilik gibi alanlarda yeni iş birlikleri için görüşmeler gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁴ Etiyopya, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) getirdiği fırsatları değerlendirmek üzere Türk özel sektörünün tecrübesinden yararlanmak istediğini dile getirmiştir.

Bölgesel güvenlik iş birliğinde de yeni açılımlar söz konusudur. Etiyopya, komşusu Somali ile arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinin ardından özellikle terör örgütü el-Şebab'a karşı Somali'de yürütülen uluslararası çabalara daha fazla odaklanacağını belirtmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Somali'deki askerî eğitim misyonu ve tesisleri, Etiyopya ordusu için de kapasite geliştirme imkânı sunabilecektir. 2021 yılında gerçekleştirilen temaslardan sonra Haziran ve Aralık 2022'de de Türk ve Etiyopya genelkurmay heyetleri; savunma sanayisi iş birliği konularını görüşmek üzere Türkiye'de bir araya gelmiş ve ortak tatbikat, subay eğitimi, sınır güvenliği teknolojileri gibi alanlarda çalışma kararı almıştır. Tüm bu gelişmeler, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin bölgesel barış ve güvenliğe pozitif yansıdığını göstermektedir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 17 Şubat 2026 tarihinde Etiyopya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret, Türkiye-Etiyopya ilişkilerinde yalnızca diplomatik temas olarak kalmamış; ekonomik entegrasyon, enerji iş birliği ve bölgesel denge siyaseti ekseninde şekillenen yeni bir

stratejik çerçevenin teyidi niteliği taşımıştır. Ziyaret kapsamında imzalanan ekonomik ve teknik iş birliği anlaşmaları ile enerji alanındaki mutabakatlar; ilişkilerin proje bazlı iş birliklerinden jeoekonomik bağlantısallık üretmeye dayalı daha kurumsal ve uzun vadeli bir ortaklığa evrildiğini göstermektedir. Aynı zamanda Etiyopya'nın denize çıkış arayışı, GERD kaynaklı bölgesel gerilimler ve Sudan savaşının yarattığı güvenlik kırılganlıkları gibi başlıklar bağlamında Türkiye; egemenlik, toprak bütünlüğü ve yerel çözüm ilkelerini merkeze alan diplomatik yaklaşımını vurgulamıştır. Bu durum Ankara'nın, Afrika Boynuzu'nda rekabeti derinleştiren değil, dengeleyici ve kolaylaştırıcı bir aktör olarak konumlanma iradesini ortaya koymuştur. Bu yönüyle ziyaret, ikili ilişkileri ekonomik ve enerji temelli karşılıklı bağımlılık üzerinden derinleştirirken Türkiye'nin Afrika Boynuzu stratejisinde bağlantısallık odaklı nüfuz üretimi ile arabuluculuk kapasitesini birleştiren bütüncül dış politika yaklaşımının somut bir tezahürü olarak öne çıkmıştır.¹⁰⁵

Sonuç olarak Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin günümüzde geldiği nokta, tarihsel dostluk mirası ile son 20 yılda inşa edilen kurumsal ortaklığın kesişiminde, karşılıklı motivasyonların güçlü ancak bölgesel kırılganlıkların varlığında dengede seyreden bir tablo olarak görülmektedir. Türkiye açısından Etiyopya; bölgesel istikrar, güvenlik, bağlantısallık ve ekonomik açılım açısından önemli bir ortaktır. Savunma sanayisinden müteahhitlik projelerine, eğitimden kalkınma iş birliğine uzanan geniş yelpaze; Ankara'ya Afrika'da sahada ve masada güvenilir bir aktör olma imkânı vermektedir. Etiyopya'nın kırılgan iç dengeleri, çok katmanlı etnik-federal yapısı ve yüksek borçluluğu; dış politikada ise Çin, Körfez ülkeleri, Batılı devletler ve İsrail gibi birden fazla aktörle aynı anda ilişki yürütme zorunluluğu, Türkiye açısından orta vadeli stratejik ortaklığı zaman zaman temkinli ilerletmeyi gerektiren yapısal engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle ikili ilişkiler, hızlı ve sıçramalı bir derinleşme yerine daha kontrollü ve kademeli bir ivmelenmeye yönelmektedir.

İkili ilişkilerin mevcut seyri, yüzeyde görünmeyen ancak doğru kurgulandığında her iki ülkenin de elini güçlendirebilecek bir dizi fırsatı ve karşılıklı rezervi içermektedir. Etiyopya'nın Somali ile yaşadığı gerilimler, Mısır ile GERD dosyası üzerinden süregelen gerginlik ve iç istikrar arayışı; Addis Ababa'yı Türkiye'ye daha fazla yaklaştırmaktadır. Bu yakınlaşmanın hatalı yönetilmesi, Ankara'yı da bölgesel rekabetlerin içine çekme riskini beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin aynı anda hem Somali hem Etiyopya ile yakın çalışması, kısa vadede hassasiyet üretiyor gibi görünebilse de uzun vadede üçlü güvenlik diyalogu; ortak sınır güvenliği projeleri, terörizmle mücadelede koordinasyon ve lojistik koridor projelerinde tamamlayıcı modellere dönüşebilecek bir potansiyel taşımaktadır. Benzer şekilde; su yönetimi, iklim krizi, tarım teknolojileri, savunma sanayisinde ortak üretim, barış operasyonları için eğitim merkezleri ve AfB-İİT kesişiminde çok taraflı diplomasi platformları, henüz tam anlamıyla değerlendirilmeyen alanlardır. Bu çerçevede Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin gelişmesinde en büyük ihtiyaç; tarafların karşılıklı beklentilerini açık biçimde tanımladıkları, kırmızı çizgilerini netleştirdikleri ve Somali-Mısır-Körfez üçgenindeki dosyaları yönetebilecek ortak bir risk-fırsat haritası oluşturabilmeleridir. Böyle bir stratejik çerçeve; mevcut rezervleri yönetilebilir kılacak, ikili ilişkilerin bugünkü sağlam ancak kırılgan zemininin üzerine daha derin, öngörülebilir ve çok katmanlı bir ortaklık inşa edilmesini mümkün kılacaktır.

BÖLÜM 4

EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLER

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yatırım ve ticaret odaklı ekonomik açılım stratejileri, son 20 yılda kıtanın doğusunda yer alan stratejik aktörlerle çok boyutlu iş birliklerini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Etiyopya, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda kurumsallaşan ekonomik ve diplomatik varlığının temel aktörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Tarihsel bağların modern iş birliği mekanizmalarıyla pekiştirildiği bu süreçte, iki ülke arasındaki ilişkiler; yatırım, ticaret, sanayi, enerji ve madencilik gibi alanlarda dikkate değer bir ivme kazanmıştır. Mevcut küresel ve bölgesel dinamikler göz önüne alındığında, Türkiye ile Etiyopya arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimi, yalnızca ikili düzeyde bir etkileşim olarak değil, Afrika'nın yükselen bir güç olarak görülmesi ve desteklenmesi olarak da okunmalıdır.

Türkiye ile Etiyopya arasındaki ekonomik ilişkiler, tarihsel bağların modern politikalarla kurumsallaştırılması sayesinde son 20 yılda gözle görülür bir ivme kazanmıştır. Türkiye'nin 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan "Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi", Etiyopya gibi kilit ülkelerle ilişkilerin yoğunlaşmasına katkı sunmuştur.¹⁰⁶ Bu dönemde Türkiye, Afrika kıtasıyla olan ilişkilerini ekonomik ve ticari alanlarda da derinleştirmeye başlamıştır. Etiyopya da bu süreçte, Türkiye'nin Doğu Afrika'daki ticari ve ekonomik ortaklarından biri hâline gelmiştir. Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini kurumsallaştırma yönündeki adımları, Etiyopya ile ekonomik iş birliğinin çerçevesini sağlamlaştırmıştır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında oluşturulan stratejik açılımlarla güçlenmiştir. 1993 yılında imzalanan "Ekonomik ve Teknik İşbirliği ve Ticaret Anlaşması" ile başlayan bu süreç, 2000 yılında "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ve 2005 yılında "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması" ile daha kurumsal bir boyuta taşınmıştır.¹⁰⁷ Bu yasal çerçeve, ikili ticaretin gelişmesine katkı sunmanın yanı sıra Türk yatırımcılar için güvence oluşturmakta ve Etiyopya'da doğrudan yabancı yatırımın artmasını desteklemektedir.

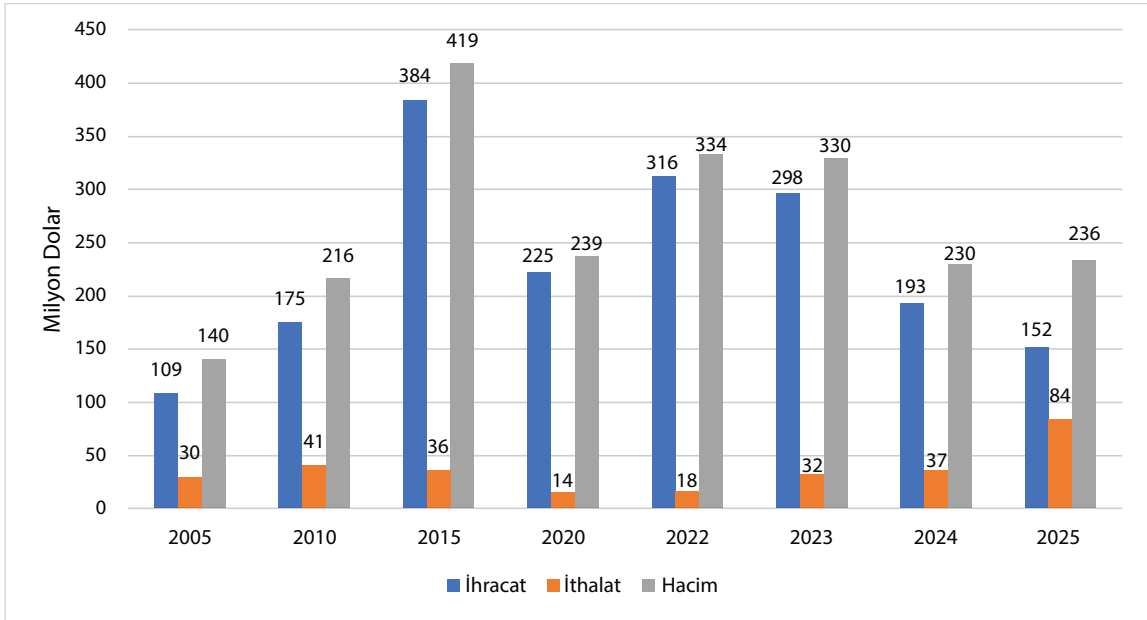
Türkiye'nin Etiyopya'daki doğrudan yabancı yatırımları dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Çin'in ardından ikinci büyük yatırımcı olan Türkiye, 260 şirketle 2025 itibarıyla Etiyopya'da yaklaşık 2,5 milyar dolar değerinde yatırım gerçekleştirmiştir.¹⁰⁸ Bu yatırımların sektörel dağılımı özellikle tekstil ve konfeksiyon alanında yoğunlaşmakta; bunun yanında inşaattan sağlığa kadar farklı sektörlerde Türk yatırımları bulunmaktadır.¹⁰⁹ Addis Ababa ve çevresinde kurulan sanayi sitelerinde (özellikle Hawassa, Bole Lemi gibi bölgelerde) faaliyet gösteren Türk firmaları hem iç pazara hem de ihracata yönelik üretim yapmaktadır. Türk yatırımlarının Etiyopya'daki etkisi sadece ekonomik boyutta sınırlı kalmamakta; yerel iş gücünün eğitime katkı sunmakta, teknoloji transferi gerçekleştirmekte ve yerel sanayi üretim kapasitesini artırmaktadır. Aynı zamanda bu yatırımlar, Etiyopya'nın sanayileşme stratejileriyle uyumlu bir şekilde, düşük maliyetli üretim altyapısının Türkiye'nin dış pazar açılımına hizmet etmesini mümkün kılmaktadır.¹¹⁰ Türkiye için Etiyopya, Doğu Afrika pazarıyla entegrasyon sağlamak ve Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) içindeki ekonomik pozisyonunu güçlendirmek açısından stratejik geçiş ülkelerinden biridir.

Türkiye'nin Etiyopya'daki ekonomik faaliyetleri çeşitli yapısal engellerle de karşılaşmaktadır. Etiyopya'da yatırım ortamının istikrarsız doğasının, birçok Türk yatırımcının orta ve uzun vadeli planlamalarını zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Özellikle döviz transferinde karşılaşılan kısıtlamalar, ithalat lisanslarının

temininde yaşanan gecikmeler ve gümrüklerdeki bürokratik işlemler, yatırımcıların karşılaştığı başlıca sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca döviz kuru dalgalanmaları ve yüksek enflasyon, yatırımların sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Etiyopya'daki yatırım ortamını etkileyen bir diğer önemli unsur da bürokratik yapının karmaşıklığı ve zaman zaman artan iç siyasi gerilimlerdir. Türk firmalarının yatırım kararlarında, yerel düzeydeki yöneticilerle ilişki kurma biçimleri, resmî prosedürlere olan güveni büyük ölçüde etkilemektedir. Örneğin Çinli şirketler, şirket kurmadan nitelikli işçilerin çalışma izinlerine kadarki bir dizi yasal prosedürde sorun yaşamazken Türk firmaların bu konularda sorunlar yaşaması dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Etiyopyalı entelektüellerin Türk yatırımlarında Etiyopya Devleti'nin katkısının göz ardı edildiğini belirtmeleri, ikili ilişkilerde ortaya çıkan bir diğer sorun olarak dikkat çekmektedir.

Yukarıda söz edilen zorluklara karşın Türkiye ile Etiyopya arasındaki ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan çeşitli kurumsal yapılar da mevcuttur. Bunlardan biri, DEİK tarafından yürütülen Etiyopya-Türkiye İş ve Yatırım Forumudur.¹¹¹ Bu platform, iki ülke arasında özel sektör temsilcilerinin doğrudan diyalog kurabildiği, karşılıklı yatırım fırsatlarının ve karşılaşılan sorunların tartışılabildiği önemli bir yapıdır. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında, Türkiye ile Etiyopya arasındaki ekonomik ilişkilerin mevcut durumu, sınırlı düzeydeki sorunlara rağmen güçlü bir potansiyele işaret etmektedir. Bununla birlikte mevcut ticaret hacminin görece düşük düzeyi ve yatırım sürecinde karşılaşılan yapısal engeller, bu potansiyelin henüz tam anlamıyla değerlendirilmediğini göstermektedir. Türk yatırımcıların Etiyopya pazarına entegrasyonu hâlâ belirli sınırlar içindedir ve bu durumun aşılması için çeşitli yapısal reformların gerçekleştirilmesi faydalı görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye-Etiyopya Ticari İlişkileri (2005-2025)

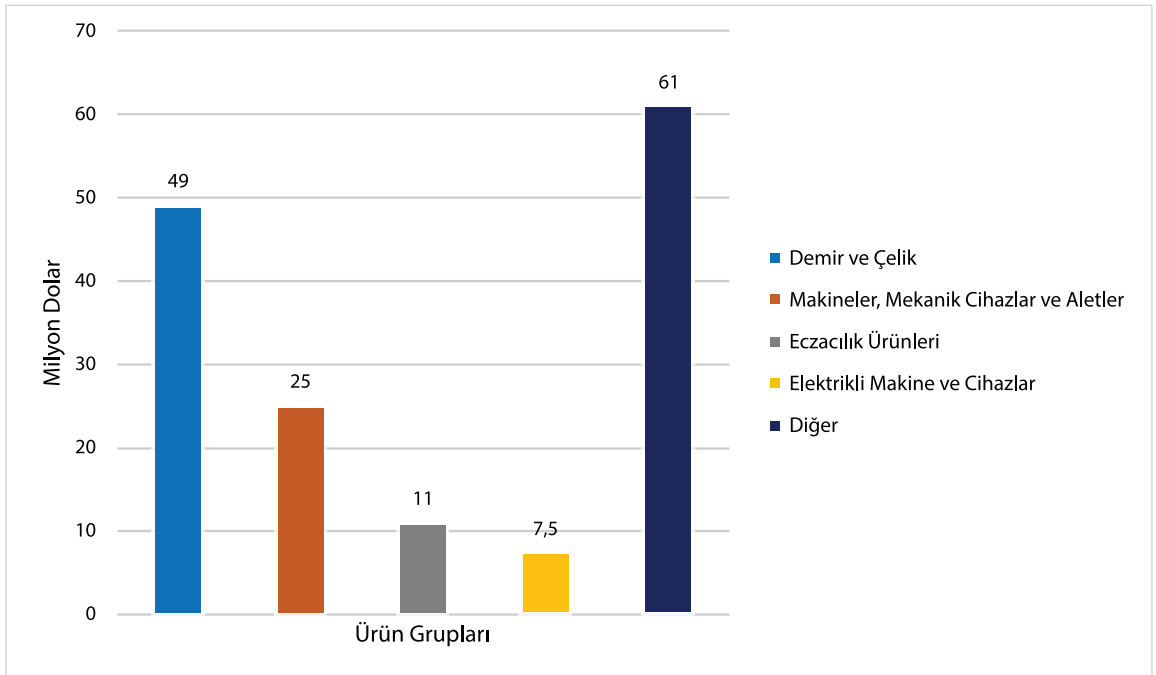

Kaynak: TÜİK.

Türkiye ile Etiyopya arasındaki ticari ilişkiler, 2005-2015 döneminde istikrarlı bir şekilde artmıştır. 2005 yılında 109 milyon dolar olan ihracat, 2015'te 384 milyon dolara ulaşarak zirve yapmış, toplam ticaret hacmi ise aynı yıl 419 milyon dolara çıkarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye'nin Afrika Açılımı politikasının etkili olduğu yıllarla örtüşmektedir. Ancak ithalat seviyesinin ihracat seviyesine oranla tüm dönem boyunca düşük kalması, Türkiye'nin Etiyopya pazarında baskın bir tedarikçi rolü oynadığını göstermektedir. 2010 ve 2025 yıllarında ithalat nispeten artsa da ticaret dengesinin Türkiye lehine olduğu açıkça görülmektedir. 2015 sonrası dönemde ticaret hacmi dalgalı seyretilmiştir ancak genel olarak düşüş eğilimi öne çıkmaktadır. 2022 yılında kısa süreli bir artış yaşansa da 2022 yılına göre 2023, 2024 ve 2025'te ticaret hacmi belirgin şekilde düşük kalmış ve yaklaşık 236 milyon dolar seviyesine inmiştir. Bu düşüşte; Etiyopya'da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik daralma ve Türkiye'nin bölgesel ticaret önceliklerinde çeşitlenmeye gitmesinin etkili olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye-Etiyopya ticari ilişkileri hâlâ belli bir seviyede olsa da sürdürülebilir bir büyüme için hem ikili ilişkilerin siyasi istikrarla desteklenmesi hem de karşılıklı ticaretin dengelenmesine yönelik adımlar atılması gerekmektedir.

2025 yılı itibarıyla Türkiye'nin Etiyopya'ya gerçekleştirdiği ihracatın ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde en büyük payı "demir ve çelik" sektörünün aldığı görülmüştür. 49 milyon dolarlık ihracatla bu kalem, 152 milyon dolarlık toplam ihracatın yaklaşık üçte birine karşılık gelmekte ve Türkiye'nin, Etiyopya'ya sanayi ham maddesi tedarikinde temel bir rol oynadığını göstermektedir. Bunu 25 milyon dolarla "makineler" kategorisi takip etmekte, bu da sanayi alanında Türkiye'nin Etiyopya'da etkin bir

Grafik 2: Türkiye'nin Etiyopya'ya İhracatında 2025 Yılı Ürün Grupları

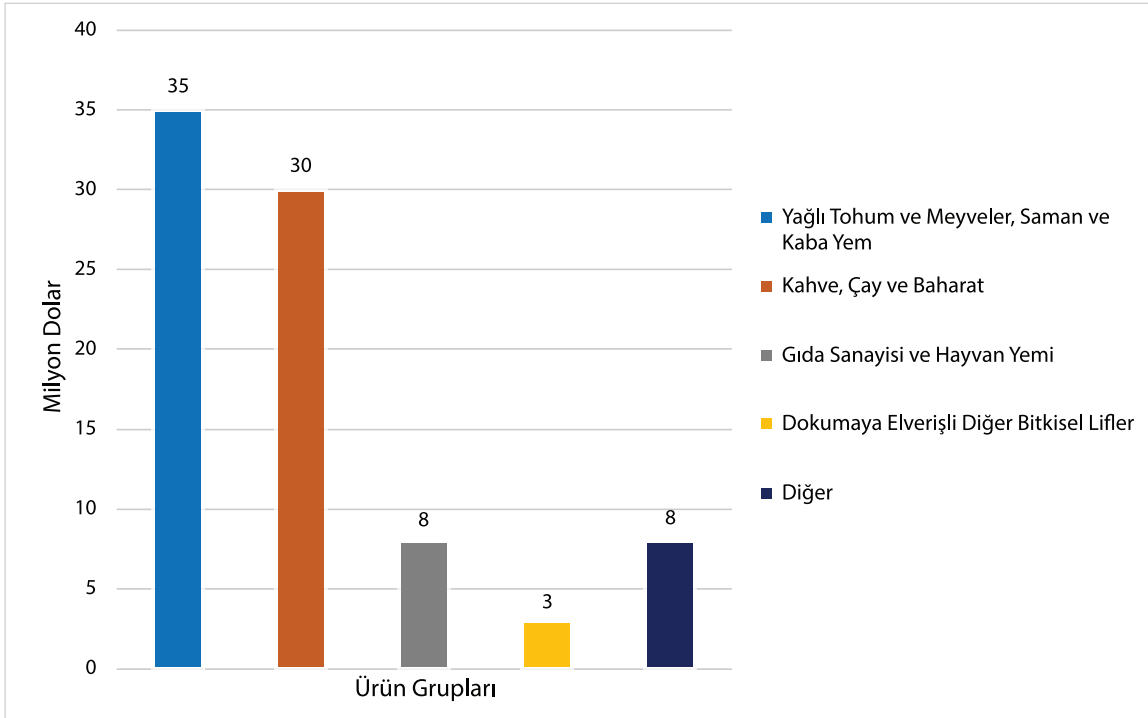
Kaynak: TÜİK.

oyuncu olduğuna işaret etmektedir. Bu iki grup, toplam ihracatın yaklaşık yarısını oluşturmakta ve Türkiye'nin bu pazarda temel olarak inşaat ve hafif sanayiye yönelik malzeme sunduğu görülmektedir. Genel olarak Türkiye'nin Etiyopya'ya ihracatı, sanayi altyapısına dönük mallar ve çok sektörlü tamamlayıcı ürün grupları üzerine kuruludur. Bu yapı, Türkiye'nin Etiyopya'daki; inşaat, üretim ve sanayileşme süreçlerine katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

2025 yılı itibarıyla Türkiye'nin Etiyopya'dan gerçekleştirdiği ithalatın ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, ithalatın büyük bölümünün, 35 milyon dolarlık hacimle "yağlı tohum ve meyveler, saman ve kaba yem" kategorisinde gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum, Türkiye'nin Etiyopya'dan özellikle tarım ürünleri temin ettiğini, bu ürünlerin gıda sanayisi ve yem sektöründe değerlendirildiğini göstermektedir. İkinci sırada 30 milyon dolar ile "kahve, çay ve baharat" ürünleri yer almaktadır. Etiyopya kahvenin ana vatanlarından biri olarak bilindiği için bu kalem hem ekonomik hem de kültürel olarak önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Etiyopya'dan yaptığı ithalat; katma değeri düşük, daha çok tarımsal ürünlere dayalı bir yapı sergilemektedir.

Geri kalan ürün gruplarında ise ithalat hacmi oldukça sınırlıdır: "gıda sanayisi ve hayvan yemi" 8 milyon dolar, "dokumaya elverişli bitkisel lifler" 3 milyon dolar ve "diğer" kategorisi 8 milyon dolar seviyesindedir. Bu veriler, Türkiye'nin Etiyopya'dan daha çok doğal, tarımsal ve işlenmemiş ürünler ithal ettiğini; sanayi ürünü ithalatının neredeyse hiç olmadığını göstermektedir.

Grafik 3: Türkiye'nin Etiyopya'dan İthalatında 2025 Yılı Ürün Grupları

Kaynak: TÜİK.

Etiyopya, sahip olduğu doğal kaynak çeşitliliği ve yatırım potansiyeli sayesinde enerji ve madencilik sektörlerinde dikkat çekici bir kalkınma süreci yaşamaktadır. Özellikle hidroelektrik, rüzgâr, güneş ve jeotermal gibi yenilenebilir kaynaklar açısından zengin olan bu ülke, enerji sektöründe önemli bir büyüme ve çeşitlenme potansiyeline sahiptir. Mevcut elektrik üretim kapasitesi, Etiyopya Yatırım Komisyonu’nun 2021 verilerine göre yaklaşık 4.478 MW düzeyinde olmakla birlikte nüfusun yaklaşık %55’i hâlâ elektriğe erişimden yoksundur ve kişi başına yıllık elektrik tüketimi 100 kWh ile Afrika ortalamasının oldukça altındadır. Hükûmet, 2030 yılına kadar elektrik üretim kapasitesini 19.900 MW’a çıkarma ve yenilenebilir kaynakların payını artırma hedefi doğrultusunda, Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (6.450 MW), Koysha Hidroelektrik Santrali (2.170 MW), Metahara Güneş Enerjisi Projesi (100 MW) gibi büyük ölçekli projeleri hayata geçirmiştir.¹¹² Etiyopya’nın hidroelektrik potansiyeli 45.000 MW, rüzgâr enerjisi 1.350 GW, jeotermal kaynakları ise 10.000 MW üzerinde tahmin edilmektedir.¹¹³ Ayrıca ülke genelinde yıllık ortalama güneş ışınlımı 5-7 kWh/m²/gün seviyesindedir.¹¹⁴ Enerji sektöründeki bu büyümeye karşın, kırsal kesimlerde altyapı eksikliği ve enerjiye erişim sorunları sürmekte ayrıca elektrik alımı sadece devlet tarafından yapılmakta, özel sektöre satış ve yatırımcılara alım garantisi sunulmamaktadır. Ancak bu şartların önümüzdeki yıllarda değişebileceği öngörülebilir ki Etiyopya, tarihinde ilk kez 2024 yılında 85 milyon dolarlık elektrik ihracatı gerçekleştirmiştir.¹¹⁵

Etiyopya; altın, tantalum, potas, demir cevheri, değerli taşlar ve çeşitli endüstriyel mineralleri içeren 30’dan fazla metalik ve endüstriyel rezervle zengin bir madencilik potansiyeline sahiptir. Etiyopya hükûmetinin 10 yıllık kalkınma planı kapsamında, sektörün yıllık %33 oranında büyümesi, GSYH içindeki payının %2’den %14’e, ihracat gelirlerindeki payının ise %20’den %37’ye yükseltilmesi ve istihdam edilen kişi sayısının 7 milyondan 16,5 milyona çıkarılması hedeflenmektedir. 2025 itibarıyla ülkede 100’den fazla şirket arama faaliyetleri yürütürken yaklaşık 70 şirket; altın, gaz, demir ve jeotermal gibi madenlerin geliştirilmesine yönelik projelerde aktif rol üstlenmektedir.¹¹⁶

Bu doğrultuda enerji ve madencilik alanındaki ilişkiler, 2016 yılından itibaren ivme kazanan çok boyutlu bir iş birliği eksenine dönüşmüştür. Bu bağlamda 2016 yılında Addis Ababa’da imzalanan “Enerji ve Hidrokarbon Alanlarında İşbirliği Anlaşması”, bu alandaki ilişkilerin kurumsal temelini oluşturmuştur.¹¹⁷ Anlaşma; jeotermal enerji, kömür kaynaklarının araştırılması ve madencilik altyapısının geliştirilmesi gibi alanlarda teknik iş birliği yapılmasını ve Etiyopya’nın kurumsal kapasitesinin artırılmasını öngörmektedir. Bu iş birliği metni, TBMM tarafından 2021 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸ Bu anlaşma kapsamında Türkiye, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) gibi kurumlar aracılığıyla Etiyopya’daki jeolojik yapının detaylı biçimde analiz edilerek sürdürülebilir maden işletmeciliği için yol haritası çıkarılmasında da rol üstlenmektedir.¹¹⁹ Bu süreç, Ocak 2021’de Ankara’da gerçekleşen Sekizinci Dönem Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısının ardından başlamıştır.¹²⁰

Etiyopya’nın 14 Mayıs 2025 tarihinde çoğunluğu Çinli firmalarla olmak üzere mineral ve enerji sektörlerine yönelik toplam 1,71 milyar doları aşan yatırım anlaşmaları imzalaması, ülkenin bu alanlardaki kalkınma hedeflerine ulaşma kararlılığını ortaya koyarken Türkiye için de önemli bir fırsat sunduğuna ve küresel aktörlerle rekabet ortamı oluşturduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Maden arama ve

işleme faaliyetleri için ayrılan 500 milyon doların yanı sıra maden odaklı özel ekonomik bölgelerin kurulması, kömür madenciliği projeleri için 600 milyon dolarlık yatırım ve güneş pili üretim tesisi ile güneş enerjisi geliştirilmesine yönelik toplam 610 milyon dolarlık kaynak tahsisi; Etiyopya'nın özellikle yenilenebilir enerji ve doğal kaynaklara dayalı sanayileşme vizyonunu güçlendirmektedir.¹²¹

Sonuç olarak Türkiye ile Etiyopya arasındaki ekonomik ilişkiler, tarihsel mirası kurumsal iş birlikleriyle harmanlayan çok boyutlu bir stratejik ortaklık çerçevesinde şekillenmektedir. Yatırımların ise özellikle sanayi ve tekstil sektörlerinde derinleştiği görülmektedir. Türk firmalarının Etiyopya pazarına girişi; yerel istihdam, üretim kapasitesi ve teknoloji transferi açısından önemli katkılar sunmakla birlikte yatırım ortamında karşılaşılan yapısal engeller, bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilmesini engellemektedir. Öte yandan, enerji ve madencilik gibi yükselen sektörlerde imzalanan iş birliği anlaşmaları ve teknik destek mekanizmaları, iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik ve jeopolitik bir derinliğe kavuştuğunu göstermektedir. Etiyopya'nın sanayileşme hedefleri ile Türkiye'nin Afrika'daki ekonomik genişleme stratejisinin kesişiminde; daha dengeli, sürdürülebilir ve karşılıklı faydaya dayalı bir iş birliği modelinin inşası mümkün görünmektedir. Bu bağlamda ticaretin çeşitlendirilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve kurumsal mekanizmaların etkinleştirilmesi; ikili ilişkilerin geleceğini belirleyecek temel yapı taşları olacaktır.

BÖLÜM 5

GÜVENLİK VE ASKERÎ İŞ BİRLİĞİ

Türkiye'nin Afrika'daki çok boyutlu dış politika yaklaşımı, güvenlik ve savunma sanayisi gibi hassas alanları da kapsamaktadır. Özellikle 2020'li yıllarda; Afrika Boynuzu'ndaki istikrarsızlıklar, bölgesel tehditler, isyanlar ve aktörler arası rekabetler karşısında Türkiye, dost ve müttefik ülkelerle güvenlik kapasitesini derinleştirme ve genişletmeye yönelik stratejik potansiyele sahip bir yaklaşım sergilemektedir.

Türkiye ile Etiyopya arasında askerî alandaki yakınlaşma, 2000'li yılların ortalarından itibaren kademeli şekilde gelişmiş, 2020'lerde ise yaşanan krizlerin ortaya çıkardığı süreçlerle birlikte stratejik derinlik kazanmıştır. İki ülke, ortak güvenlik çıkarları çerçevesinde özellikle askerî eğitim ve savunma sanayisi alanlarında iş birliklerini kurumsallaştırmaya başlamıştır. Türkiye, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Etiyopya gibi dost ülkelerin askerî personeline eğitim desteği sağlamak, barış gücü kapasitesi oluşturmak ve yerel savunma yetkinliğini artırmak amacıyla eğitim programları sürdürmektedir.

Etiyopyalı askerî personelin Türkiye'de aldığı eğitimler; çoğunlukla harp akademileri, subay okulları ve özel harekât kursları düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu eğitimlerin bir kısmı NATO standartlarına uygun içeriklerle yapılandırılmıştır. Ayrıca Türk Polis Akademisi bünyesindeki çeşitli programlar kapsamında Etiyopya'dan gelen güvenlik bürokrasisi mensupları da iç güvenlik, terörizmle mücadele ve sınır güvenliği gibi alanlarda bilgi paylaşımına tabi tutulmuştur. 18 Ağustos 2021 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Nakdi Yardım Uygulama Protokolü", "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Askerî ve Mali İş Birliği Çerçeve Anlaşması" ve "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Askerî Çerçeve Anlaşması"¹²² bu eğitim süreçlerini resmiyete kavuşturmuş ve Türkiye'nin askerî malzeme desteğinin yanı sıra bilgi ve insan kaynağı aktarımında da bir merkez hâline geldiğini göstermiştir. Bu kapsamda Etiyopya Savunma Bakanlığı, Türk savunma kurumlarıyla ortak tatbikat ve saha eğitimi planlamaları yapmış ve böylece Etiyopyalı eğitimcilerin Türkiye'de ileri düzey kurslara katılmasının önü açılmıştır.

Türkiye'nin savunma sanayisinde başlayan Millî Teknoloji Hamlesi,¹²³ 2020'li yıllarda çok sayıda ülkeye ihracat başarısı olarak yansımıştır. Afrika'da bu süreçte en çok dikkat çeken iş birliklerinden biri Etiyopya ile yürütülmektedir. Etiyopya'nın özellikle 2020 sonrası iç güvenlikle yaşadığı dönüşüm, ülkenin Türk savunma ürünlerine olan ilgisini artırmıştır. Ayrıca Etiyopya, Türkiye'den ekipman alımı yapmakla birlikte bu ekipmanların uzun süreli bakım ve eğitim desteğini de almaktadır. Bu savunma iş birlikleri, Türkiye'nin ticari, siyasi ve stratejik aktör olarak Afrika'daki konumunu güçlendirmektedir.

Türkiye'nin Afrika politikası, sadece diplomasi ve ekonomiyle sınırlı olmayan, aynı zamanda Afrika'nın güvenlik yapılanmasına katkı sağlayan bir stratejiyle güçlenmektedir. Bu mimaride Etiyopya, Afrika Boynuzu'nun kilit ülkelerinden biri olarak hem güvenlik hem de diplomatik açılardan merkezi bir rol oynamaktadır.

2008 yılından bu yana Türkiye, Afrika'nın güvenlik kapasitesine katkıda bulunmak amacıyla çeşitli girişimler gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında; barışı koruma operasyonlarına destek, sivil-askerî eğitim programları, insani yardım-sivil koruma projeleri, arabuluculuk faaliyetleri ve yerel güvenlik kapasitesi

geliştirme girişimleri öne çıkmaktadır. Türkiye'nin Afrika'daki güvenliğe katkı sağlayan konumu hem ikili hem de çok taraflı düzeyde yürütülmektedir. Somali, Nijer, Senegal, Libya gibi ülkelerde yürütülen faaliyetler; Afrika'nın farklı coğrafyalarına hitap eden bir güvenlik vizyonunun varlığına işaret etmektedir. Etiyopya, bu vizyonun en stratejik merkezlerinden biridir.

2024 yılında Türkiye'nin Etiyopya ile Somali arasında ortaya çıkan Somaliland krizinde yürüttüğü arabuluculuk diplomasisi, güvenlik alanındaki etkinliğinin yalnızca askerî araçlarla sınırlı olmadığını göstermiştir. Türkiye; diplomatik prestiji, tarafsızlığı ve sahadaki varlığı ile iki tarafın da güvenebileceği bir aktör olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin Afrika'daki güvenlik katkısı güç kullanımının ötesindedir. Etiyopya özelinde ise bu durum; çatışmaların önlenmesi, barış inşası ve toplumsal uzlaşma süreçlerinde Türkiye'nin katkısının sürdürülebilir olabileceği anlamına gelmektedir.

BÖLÜM 6

EĞİTİM, KÜLTÜR VE KAMU DİPLOMASİSİ

Türkiye'nin Etiyopya ile kültürel ve eğitim alanındaki iş birliği; i) yeni eğitim ve kültür kurumları, ii) mevcut eğitim ve kültür kurumlarını desteklemek, iii) mesleki eğitimi geliştirmek ve iv) öğrencilere burs sağlamak olmak üzere dört temel başlıkta ilerlemektedir. Bu çerçevede hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlenmektedir.

Türkiye'nin Etiyopya ile ilişkilerinde eğitim ve kültür alanındaki iş birliği önemli yer tutmakta ve bu alanda özellikle TMV öne çıkmaktadır. Etiyopya'nın Harar bölgesinde FETÖ iltisaklı 4 okul ve 1 yurt binasının 3 Temmuz 2019 tarihinde devralınması ve 14 Ekim 2019 tarihinde 1 eğitim merkezinin açılmasıyla eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edilmektedir.¹²⁴ Hâlihazırda 6 farklı yerleşkede; 6 okul öncesi, 6 ilkokul, 6 ortaokul ve 5 lise olmak üzere toplam 23 farklı birimde eğitimler sürmektedir.

Tablo 2: Etiyopya'da TMV Okullarındaki Öğrenci ve Mezun Sayıları (2019-2024)

Yıl	Öğrenci	Mezun
2019-2020	549	145
2020-2021	564	152
2021-2022	1.849	303
2022-2023	2.987	468
2023-2024	3.423	–

Kaynak: TMV.

Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Etiyopya'da doğrudan olmasa da dolaylı faaliyetler gerçekleştirmektedir. YEE, Türkoloji Projesi ile yaklaşık 50 ülkede 80'den fazla üniversitede Türk dili ve edebiyatı alanında; akademisyen, ders kitabı, altyapı ve müfredat desteği sağlamaktadır. Bu kapsamda YEE, 2023 yılı itibarıyla Afrika'da toplam 17 üniversiteyle protokol imzalamıştır. Protokol imzalanan üç üniversite (Addis Ababa Üniversitesi, Mekelle Üniversitesi ve Wollo Üniversitesi) Etiyopya'dandır.¹²⁵

Türkiye ile Etiyopya arasındaki eğitim ve kültür iş birliği yalnızca Türk kurumlarıyla değil, Etiyopya'daki yerel eğitim ve kültür kurumlarına sağlanan desteklerle de sürdürülmektedir. Bu noktada öncü kurum TİKA'dır. Nitekim TİKA'nın Afrika'daki ilk pilot uygulaması ile proje koordinasyon ofisi açması 2005 yılında Etiyopya ile başlamıştır.¹²⁶

2023 yılı TİKA Kalkınma Yardımları Raporu'ndaki verilere göre Türkiye'nin iki taraflı yardımlarından en fazla yararlanan gelişmekte olan ülkelerin arasında 8. sırada olan Etiyopya'ya Türkiye desteği 1,69 milyon dolardır.¹²⁷ Bu destekler; eğitim alanında altyapıyı güçlendirmek, okul yenileme ve eğitim materyalleri temin etme şeklindedir.¹²⁸ Örneğin Addis Ababa'daki 1.590 öğrencili Mekanisa Abadir Okulunun fiziki altyapısı TİKA tarafından yenilenmiş, sıhhi alanları düzenlenmiş ve okul içinde bir oyun

parkı kurulmuştur. Anaokulundan 12. sınıfa kadar eğitim veren ve toplam 24 sınıfı bulunan okulda, öğrencilerin daha iyi koşullarda eğitim alması sağlanmıştır.¹²⁹

Etiyopya'daki eğitim ve kültür kurumlarına yönelik desteklerden biri de eğitim ekipmanı teminidir; bu alandaki katkılar da ağırlıklı olarak TİKA tarafından sağlanmaktadır. Örneğin, Etiyopya'da çeşitli okullara TİKA aracılığıyla eğitim altyapısını güçlendirmeye yönelik destekler sağlanmıştır. Robe Ortaokuluna bilgisayar laboratuvarı ve sınıf donanımı; Abadir Enstitüsü KG İlkokuluna kitap, bilgisayar, kütüphane ve su deposu; Jamo İlköğretim Okuluna ise Somalili öğrenciler için sıra ve ekipman desteği sunulmuştur. Addis Ababa'daki 1.600 öğrencili Birihan Guzo Okuluna da bilgisayar sınıfı kurulmuştur.¹³⁰ Ayrıca Afar eyaletinde kadınlar ve gençler için eğitim ve rehberlik hizmetlerinde kullanılmak üzere TİKA tarafından mobilya ve elektronik ekipman desteği sağlanmış; yine Addis Ababa ve Oromiya eyaletlerindeki yetim bakım merkezlerine de mobilya ve malzeme temin edilmiştir.¹³¹

Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin eğitim-kültür yönünde "mesleki eğitim" de önemli bir yere sahiptir. Burada Türkiye'nin, Etiyopya'da tarım alanında eğitim/kurs desteği yanında çeşitli meslek gruplarına yönelik yaygın mesleki eğitim verdiği görülmektedir. Bu hususta öncü aktör TİKA'dır. TİKA'nın Etiyopya'da öncelikle tarım alanında belli eğitim/kurs hizmetleri sunduğu görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye, Etiyopya'ya çevre ve su yönetimi alanlarında çeşitli eğitim destekleri sunmuştur. 2019'da Dünya Çölleşmeyle Mücadele Günü kapsamında düzenlenen uluslararası eğitim programına Etiyopyalı katılımcılar da dâhil olmuştur.¹³² Ayrıca 2021'de Etiyopya'nın ilgili bakanlıklarına yönelik "Sınıraşan Sular ve Su Diplomasisi" eğitimi verilmiş,¹³³ 2014'te ve sonrasında ise su ve hijyen konularında Etiyopyalı uzmanların kapasitesini artırmaya yönelik programlar Ankara'da gerçekleştirilmiştir.¹³⁴

Türkiye, medya alanında uluslararası eğitim programları düzenleyerek birçok ülkeye destek vermektedir. Anadolu Ajansı, Polis Akademisi ve TİKA iş birliğiyle Arapça ve İngilizce olarak verilen "Savaş Muhabirliği" eğitimlerine Etiyopya dâhil 20'den fazla ülkeden 45 medya mensubu katılmıştır.¹³⁵ Bu eğitimler; savaş haberciliğinden güvenlik, ilk yardım ve olağanüstü durumlara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca TRT ve ilgili kurumların desteğiyle yürütülen Uluslararası Medya Eğitim Programı kapsamında Etiyopya da dâhil 70 ülkeden gelen medya temsilcilerine; televizyon, radyo, haber ve yeni medya alanlarında eğitimler verilmiştir.¹³⁶

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Etiyopya Merkez Bankasından 22 uzmana eğitim verirken¹³⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı ve TİKA iş birliğiyle Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) eğitim programları kapsamında Etiyopyalı uzmanlara dış ticaret mevzuatı ve uygulamaları hakkında bilgilendirici eğitimler sunulmuştur.¹³⁸ Son olarak 2016 yılında T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve UNIDO iş birliğiyle düzenlenen programda, Etiyopya dâhil 11 ülkeden katılımcıya kalite kontrol ve ölçüm belirsizliği konularında eğitim verilmiş ve akredite laboratuvarlara teknik geziler düzenlenmiştir.¹³⁹

BÖLÜM 7

AFRİKA BOYNUZU'NDA JEOPOLİTİK REKABET VE TÜRKİYE

Etiyopya, Tigray Savaşı'nın bitişiyle birlikte "savaştan barışa geçiş" sürecine girmiştir.¹⁴⁰ Ancak bu geçiş ülkenin; kurumsal mimarisine, bölgesel güç dengelerine ve güvenlik sektörünün yeniden düzenlenmesine dair bir dizi çok boyutlu meseleyi aynı anda gündeme taşımıştır. 2 Kasım 2022 tarihinde imzalanan Pretorya Barış Antlaşması ile çatışmalar kalıcı olarak durdurulmuş; TPLF'nin silahsızlanması, bölgede anayasal düzenin tesisi ve federal kurumların otoritesinin yeniden tanınması kararlaştırılmıştır.¹⁴¹ Ancak antlaşmanın uygulanmasında sorunlar yaşanmış; özellikle de silahsızlanma, savaş dışı aktörlerin çekilmesi ve idari normalleşme sahada eş zamanlı ve uyumlu ilerlememiştir. Bu nedenle Etiyopya, siyasal merkezleşmeyi artıran güvenlik kararlarını devreye alırken yerel öz savunma ve bölgesel özerklik taleplerinin yükseldiği bir iç denge arayışına girmiştir. Türkiye açısından tablo, ilke temelli ancak esnek araç setiyle yürütülmesi gereken "dengeli angajman" gerektirmektedir. Diplomatik kolaylaştırıcılık, insani ve kalkınma odaklı programlar ile hukuka duyarlı güvenlik iş birliği, bu yaklaşımın tamamlayıcı sütunları olarak bulunmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'nin mevcut yaklaşımı; diplomatik kolaylaştırıcılık, hukuka duyarlı güvenlik iş birliği ve insani-kalkınma eksenini olmak üzere üç ayak üzerinde dengelenmektedir. Özellikle diplomatik kolaylaştırıcılık konusunda, Türkiye'nin 2024 sonunda Etiyopya-Somali arasında Ankara Süreci'nde oynadığı rol, büyük önem arz etmektedir. Bu süreç, Afrika Boynuzu'nda gerilim düşürücü kapasitenin çalışabildiğini göstermiştir. Nitekim Ankara Bildirisi'nin şeffaf, tarafları zorlamayan tasarımı, ara uzlaşıları takvime bağlayan ifadeler ve üçüncü taraf güvence mekanizmaları; sürecin sürdürülebilirliğini göstermektedir.¹⁴²

Hukuka duyarlı güvenlik iş birliği açısından 2021'den itibaren görünürlüğü artan savunma sanayisi iş birliği, sahadaki güç dengesini etkileyen bir kaldıraç işlevi görmüştür. Ancak bu alan, risk yönetimine en fazla ihtiyaç duyan başlık olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin güvenlik ortaklığını, teçhizat tedariki ve kapsayıcı bir kapasite paketi olarak tasarlaması kritiktir. Diğer yandan insani ve kalkınma eksenini açısından bakıldığında, ilgili kurumların savaş ve afet etkisi altındaki bölgelerde yürüttüğü programlar, toplumsal algıda güven inşa etmektedir. Tigray, Amhara ve Oromiya'da sağlık-barınma-gıda güvenliği alanlarının yanı sıra genç nüfusa yönelik mesleki eğitim paketleri, barışın maddi getirisini görünür kılmaktadır.

Türkiye, Etiyopya politikasında dengeli pozisyon alma stratejisi benimsemektedir. Bu strateji, bölgesel istikrara katkı sunan çok boyutlu bir dış politika anlayışı sunmaktadır. Tarafların dışlanmadığı ve baskı kurulmadan süreci kolaylaştıran diplomatik kanallar işletilirken güvenlik alanındaki iş birliği; uluslararası hukukla uyumlu, şeffaf ve kapsayıcı şekilde sürdürülmektedir. Bu yaklaşım; barışın kurumsallaşmasını, kriz yönetimini ve kalkınmayı sürdürülebilir kılabilecek bir anlayış ortaya koymaktadır. Türkiye'nin; insani diplomasi kapasitesi, kalkınma aktörleriyle koordinasyonu ve altyapı modernizasyonundaki teknik katkıları, Etiyopya'nın iç barışını bölgesel bütünlükle ilişkilendiren yeni bir modelin unsurlarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Türkiye Afrika Boynuzu'nda; çatışma önleyici, dengeleyici ve dönüştürücü bir aktör kimliğini güçlendirmektedir.

Afrika Boynuzu, günümüzde coğrafi bir kavşak olmakla birlikte küresel güç rekabetinin derinleştiği bir stratejik etkileşim alanıdır. Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na uzanan bu hat; enerji arz güvenliğinden ticaret yollarına, savunma iş birliklerinden ekonomik kalkınma yatırımlarına kadar çok katmanlı bir mücadele sahası hâline gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye-Etiyopya ilişkileri, bölgesel istikrarın korunması ile küresel rekabetin dengelenmesi arasında kendine özgü bir pozisyon üretmektedir.

Bölgesel ve küresel bağlamda belirsizliklerin artması; bunun sonucunda da bölgede Çin, ABD ve Rusya gibi aktörlerin sahadaki etki alanlarının artırmak adına rekabet etmeleri dikkat çekmektedir. Söz konusu durumun Etiyopya'nın; ekonomik bağlantısallığını, deniz erişimi politikalarını ve bölgesel diplomatik yönelimlerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin yaklaşımı, rekabetin parçası olmaktan çok Afrikalı ülkelerle ortaklık kurma, yapıcı bir politika izleyerek istikrar ve denge odaklı bir rol üstlenme çabası olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin bu çerçevedeki stratejisi hem Afrika Boynuzu'nda güvenliğin çok taraflı yönetimi hem de bölgesel kalkınma gündeminin sürdürülebilirliği açısından kritik bir referans noktası oluşturmaktadır.

Özellikle Çin'in; genelde Afrika, özelde ise Afrika Boynuzu'ndaki rolü, altyapı finansmanı ve üretim odaklı doğrudan yatırımlar üzerinden kurumsallaşmaktadır. Addis Ababa-Cibuti elektrikli demir yolu hattının önemli ölçüde Çin Eximbank kredileriyle finanse edildiği, hattın Etiyopya'nın dış ticaretinin omurgası sayılan Cibuti Koridoru'nu tahkim ettiği kaydedilmiştir.¹⁴³ Çin destekli sanayi bölgeleri ve ihracata yönelik üretim kümeleriyle birlikte, ülkenin denize çıkış bağımlılığının altyapı yoluyla yönetildiği; bu çerçevede ulaştırma maliyetleri ve transit sürelerinin azaltılmasının hedeflendiği görülmektedir. Söz konusu Çin ağırlığı, Türkiye'nin yatırım-ticaret-lojistik üçgeninde geliştirdiği tamamlayıcı angajmanlarla çakışmakta, rekabete rağmen işlevsel tamamlayıcılık alanları da ortaya çıkmaktadır.

ABD'nin rolünün, güvenlik ve insani kalkınma gündemleri kadar ticari-ekonomik çerçeveler üzerinden de sürdürüldüğü görülmektedir. ABD Dışişleri Bakanlığının iki ülke ilişkilerinin 120. yılı vesilesiyle yayımladığı bilgi notlarında, barış ve istikrarın teşviki ile ekonomik ortaklığın vurgulandığı kaydedilmiştir.¹⁴⁴ 2024 yılı itibarıyla Etiyopya'nın, Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası'na (AGOA) yeniden uygun olmadığına dair resmî ticaret verilerinin, Vaşington'un insan hakları ve barış süreci izleme başlıklarını ikili ekonomik çerçevelerle ilişkilendirdiği değerlendirilmiştir.¹⁴⁵ Bu bağlamda ABD'nin, Tigray çatışması sonrasında barış antlaşmasının uygulanmasına yönelik çağrılarını sürdürdüğü görülmektedir.

Rusya'nın rolü ise jeopolitik çeşitlenme ve çok taraflı bloklara katılım üzerinden görünürlük kazanmaktadır. 2023 Rusya-Afrika Zirvesi ve devamındaki temaslar eşliğinde, Addis Ababa'nın küresel ittifaklarını çeşitlendirme iradesini güçlendirdiği görülmektedir.¹⁴⁶ Nitekim 2024 başında Etiyopya'nın BRICS'e resmen katıldığı, "Küresel Güney" bağlamında çok taraflılık arayışının kurumsal zemininin genişletildiği kaydedilmiştir.¹⁴⁷

Etiyopya ekonomisinin, denize erişimde Cibuti Koridoru'na yüksek derecede bağımlı olması ve toplam ticaretin yaklaşık %95'inin Cibuti limanları üzerinden yürütülmesi, bölge jeopolitiğini derinden etkilemektedir.¹⁴⁸ Bu bağımlılığın, tedarik zinciri şokları ve değişken maliyetler karşısında kırılganlık ürettiği

görülmektedir. Ayrıca 2023 sonundan itibaren İsrail'in Gazze'yi işgaline karşı Yemen'de Husiler'in Kızıldeniz'den İsrail ve Batı menşeli geçiş yapan gemilere yönelik saldırıları sonucunda artan güvenlik riskleri, Doğu Afrika ticaret akışları üzerinde maliyet artışları doğurmaktadır.¹⁴⁹ Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) verilerine göre gemilerin Kızıldeniz rotasından ziyade oluşan güvenlik riskleri nedeniyle Ümit Burnu rotasına yönelmeleri; navlun ve sigorta maliyetlerinde artışa, teslim sürelerinde uzamaya, bölgedeki liman-kıyı altyapılarının kapasite baskısına maruz kalması gibi etkilere neden olmuştur.¹⁵⁰

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali'nin 2023 sonbaharında ülkenin denize erişim hedefini açık biçimde dile getirdiği ve bunun uzun vadeli bir stratejik öncelik olarak çerçevelendiği görülmektedir.¹⁵¹ 2024 yılının ilk gününde Etiyopya'nın Somaliland ile imzaladığı Mutabakat Zaptı (MoU) bu bağlamda okunmalıdır ancak meselenin tek yönlü bir anlaşma ile çözülemeyecek kadar karmaşık hukuki ve siyasal boyutlar içerdiği açıktır.¹⁵² Dolayısıyla söz konusu sorun; Somali'nin egemenlik hassasiyetleri, AfB'nin ilkeleri ve bölgesel dengeler dikkate alınarak çok taraflı ve kademeli mekanizmalarla yönetilmelidir.

Somali'den tek taraflı ayrıldığını ilan eden ve uluslararası sistemde hiçbir meşru aktör tarafından tanınmayan Somaliland'ın 26 Aralık 2025 tarihinde İsrail tarafından tanınması, Afrika Boynuzu jeopolitiğinde önemli bir gelişmedir.¹⁵³ Bu adım, İsrail'in özellikle Kızıldeniz-Babülmendep hattında ticari deniz yollarının güvenliği ve liman erişimi bağlamında yeni bir jeostratejik manevra alanı sağlama çabası ve Türkiye'nin bölgede artan etkinliğini sınırlama girişimi olarak okunmalıdır. Somaliland kıyıları üzerinden deniz trafiğinin izlenmesi, liman altyapısına erişim ve olası askerî-teknik iş birliği kanalları; İsrail'in Kızıldeniz ticari koridorunu kendi güvenlik öncelikleri doğrultusunda şekillendirme arayışıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte söz konusu tanıma; Somali'nin toprak bütünlüğünü zedeleyerek Mogadişu-Hargeisa hattındaki gerilimi tırmandırma, Etiyopya'nın denize çıkış stratejisini yeni bir rekabet alanına dönüştürme ve Eritre, Cibuti ve Körfez aktörlerini de içine çeken çok taraflı bir güvenlik sarmalını tetikleme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla kısa vadede deniz ticaret güvenliğini etkileme, orta ve uzun vadede ise Afrika Boynuzu'ndaki mevcut kriz hatlarını derinleştirerek bölgesel istikrarı kırılanaştırma riskini barındırmaktadır.

Alternatif deniz kapıları ve kara bağlantıları üzerinde çeşitlendirme arayışlarının, Kenya ile Lamu Limanı üzerinden LAPSSET Koridoru çerçevesinde ele alındığı; uzun süredir planlanan bu hattın Etiyopya-Kenya iş birliği potansiyeline atıfla gündemdedir.¹⁵⁴ LAPSSET, ulaştırma-enerji-lojistik ekseninde bir mega koridor olarak tasarlanmıştır ancak finansman, güvenlik ve talep projeksiyonu başlıklarında aşılması gereken engeller bulunmaktadır.¹⁵⁵

Etiyopya'nın BRICS'e katılması, ülkenin küresel ekonomik ilişkilerinde yeni bir yön arayışına girdiğini göstermektedir. Bu üyelik sayesinde Etiyopya; dış finansman kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve yatırımcı ülkelerle ilişkilerini Batılı aktörlere bağımlı kalmadan da geliştirmeyi hedeflemektedir. Özellikle denize çıkışı olmayan bir ülke olarak Etiyopya'nın "deniz erişimi" konusundaki stratejik hedefleri, BRICS üyeliği sayesinde daha fazla siyasi ve ekonomik seçenekle desteklenebilir hâle gelmiştir.

Etiyopya'nın denize açılma arayışları; Somali, Cibuti ya da Eritre gibi bölgesel aktörlerle geliştirilecek anlaşmalar üzerinden şekillenebilecektir. Ancak bu hatların sürdürülebilirliği, teknik ve ikili anlaşmaların yanı sıra Kızıldeniz'deki genel deniz güvenliği ortamına ve bölgesel aktörlerin eylemlerine bağlıdır. Nitekim bölgedeki; korsanlık, yasa dışı ticaret, silahlı grupların varlığı, vekil aktörlerin bölgeyi istikrarsızlaştırmaları ve büyük güç rekabeti gibi tehditler, deniz yollarını kırılgan hâle getirmektedir.

Etiyopya'nın denize çıkışının olmaması, ülkenin dış ticaretinin maliyet ve kırılganlıklarını doğrudan artırmaktadır. Ancak bu kırılganlıklar sadece denizde değil, Somali'nin iç kesimlerinde el-Şebab kaynaklı asimetrik tehditler nedeniyle kara taşımacılığında da görünür hâle gelmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Somali ve Cibuti ile yürüttüğü yatırım ve kurumsal iş birliği hatları, ikili ilişkiler bağlamının yanı sıra Etiyopya'nın tedarik zinciri güvenliği açısından da stratejik değere sahiptir. Türkiye-Somali arasında 2024'te imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Çerçeve Anlaşması; kıyı gözetleme, liman ile kıyı emniyeti ve korsanlıkla mücadele kapasitesini güçlendirerek denizden gelen risk primini düşürme potansiyeli taşıırken bu anlaşmanın, kara koridorlarıyla entegre biçimde işletilmesi gerekmektedir. Bu düşüş, Cibuti Koridoru'na aşırı bağımlı kalan Etiyopya için maliyet ve süre avantajına çevrilebilme potansiyeline sahiptir. Buna paralel olarak Türk özel sektörünün liman ve havalimanı işletme, teknik modernizasyon, lojistik merkez yönetimi ve dijital gümrük tecrübeleri; Mogadişu ve Cibuti çevresindeki düğüm noktalarında verimlilik artışı üreterek Etiyopya'nın hinterlanda bağlantılarını güçlendirebilme potansiyelini taşımaktadır.

Son olarak Kızıldeniz'de seyrüsefer güvenliği sağlanamazsa Etiyopya hangi limanla iş birliği yaparsa yapsın, deniz hatlarının küresel risk primleri yüksek kalacaktır. Dolayısıyla deniz ticareti, ekonomik belirsizliklere ve güvenlik tehditlerine daha açık hâlde olacaktır. Bu nedenle Türkiye-Etiyopya iş birliğinin kapsamı, ekonomik ve güvenlik odaklı olmak durumundadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye-Etiyopya ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze uzanan tarihsel bir süreklilik üzerine inşa edilmiş; diplomatik, ekonomik, askerî ve kültürel boyutlarıyla giderek daha derin ve kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Çalışma boyunca ele alınan değerlendirmeler, iki ülke arasındaki ilişkilerin yalnızca ikili düzeyde değil; Afrika Boynuzu'nun güvenliği, kalkınması ve Türkiye'nin Afrika vizyonunun sürdürülebilirliği açısından da stratejik bir nitelik taşıdığını ortaya koymuştur. Etiyopya; demografik büyüklüğü, jeopolitik konumu, AfB'ye ev sahipliği yapmasıyla Türkiye'nin Afrika Boynuzu stratejisinde kritik bir role sahiptir. Zira Afrika Boynuzu'nda güvenlikten kalkınmaya, insani yardımdan diplomatik arabuluculuğa kadar geniş bir alanı kapsayan "çok boyutlu angajman modeli"yle Türkiye, Etiyopya'nın kalkınma politikası çerçevesindeki ulusal ve bölgesel krizleri aşma süreçlerine katkı sunabilecek az sayıda aktörden biridir.

Türkiye-Etiyopya arasındaki ilişkiler, klasik donör-alıcı modelinin sınırlarını aşarak karşılıklı fayda ve saygı, eşit ortaklık ve çok boyutlu iş birliği ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Bu karşılıklı ilişki hiyerarşik değil, tamamlayıcı nitelikte bir ortaklık modeline dayanmaktadır. Türkiye'nin; insani diplomasi, kalkınma yardımları ve savunma iş birlikleri ile desteklediği bu yaklaşım, Etiyopya'nın kıta içi barış operasyonlarındaki birikimiyle örtüşmektedir. Böylece iki ülke; güvenlikten ekonomiye, kültürden diplomasiye kadar geniş bir yelpazede birbirini tamamlayan ve destekleyen roller üstlenmektedir.

Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin çok boyutlu yapısının sürdürülebilirliği, bazı yapısal ve bölgesel risk alanlarıyla yakından ilişkilidir. Öncelikle iç güvenlik kırılganlıkları, Tigray sonrası dönemde federal düzenin tam olarak istikrar kazanamaması ve Amhara ile Oromiya bölgelerinde devam eden silahlı mobilizasyonlar nedeniyle özellikle dış yatırımlar ve kalkınma projeleri açısından güvenlik ve öngörülebilirlik riskleri ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca küresel belirsizlik ve bölgedeki rekabet ortamı, çeşitli aktörlerin Afrika Boynuzu'ndaki artan nüfuz mücadelesi nedeniyle Türkiye'nin istikrara katkı sağlayan ve dengeleyici rolünü sürdürmesinin önündeki temel risklerden biri olarak görülmektedir.

Söz konusu risklere rağmen gelecek dönemde Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin çok boyutlu biçimde derinleştirilmesi ve kapsamlı bir stratejik ortaklığa dönüşmesi mümkündür. Bu doğrultuda;

- Türkiye-Etiyopya arasındaki diplomatik ilişkiler, son dönemde artan bölgesel kırılganlıklar ve çok boyutlu güvenlik dinamikleri bağlamında yalnızca ikili iş birliği perspektifiyle ele alınmamalı; daha geniş bir jeopolitik denklemin parçası olarak değerlendirilmelidir.
- Etiyopya-Somali arasında 2024'te yaşanan sorunlar, Türkiye'nin desteğiyle barışçıl yollarla çözülmüştür. Ancak bölgedeki sorunların daha geniş ölçekte etki etmesi, Etiyopya'nın Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurma ihtiyacını doğurabilecek nitelikler taşımaktadır. Bu kapsamda Etiyopya ve Mısır arasında devam eden GERD anlaşmazlığı, bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Bu krizin doğru yönetilememesi durumunda bölgesel rekabetlerin, doğrudan bölgeyi ve dolaylı olarak Türkiye'yi etkileme riski doğabilir. Dolayısıyla uzun vadede bölgede doğabilecek krizler bağlamında; farklı ve çok taraflı güvenlik diyalogları, ortak sınır güvenliği projeleri, terörizmle mücadelede iş birliği ve lojistik koridorlar gibi alanlarda potansiyeller ve

fırsat alanları bulunmaktadır. Jeopolitik güvenlik risklerinin olduğu ortamda ilişkilerin daha etkili şekilde ilerlemesi söz konusu olsa da bunun için tarafların beklentilerinin çeşitli dosyalarda netlik kazanması, önemli bir gereklilik olarak bulunmaktadır. Bu netlik sağlandığında, mevcut hassasiyetlerin azalması ve ilişkilerin daha fazla derinlik kazanarak daha öngörülebilir bir yapının ortaya çıkması mümkün olacaktır.

- Savunma ve güvenlik alanı, Türkiye ile Etiyopya arasındaki stratejik koordinasyonun derinleştiği temel eksenlerden biridir. Türkiye'nin savunma sanayisi ürünleri, askerî eğitim programları ve barış gücü tecrübesinin, Etiyopya'nın bölgesel operasyonlardaki birikimiyle entegre edilmesi; ortak eğitim merkezleri, sınır güvenliği protokolleri ve istihbarat paylaşım mekanizmaları için birbirini destekleyen bir zemin oluşturmaktadır. Askerî iş birliğinin yanı sıra uluslararası hukuk ve barış inşası normlarıyla uyumlu bir güvenlik ortaklığı modeli, ikili ilişkilerin gelişmesine derinlik kazandıracaktır.
- Savunma ve güvenlik alanında, Etiyopya'nın geniş coğrafyasında eş zamanlı operasyonlar yönetmesi açısından insansız hava araçları etkili olsa da zırhlı muharebe araçları (ZMA), zırhlı personel taşıyıcı (ZPT) ve mayına dayanıklı pusuya karşı korumalılar (MRAP) gibi birbirine uyumlu kara araçlarına ihtiyaç olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Afrika Boynuzu havzasında yaşanan krizlerden kaynaklı göç ile mücadele kapsamında sınır gözetleme ve keşif sistemleri de Etiyopya için önemli görünüme sahiptir. Nitekim sınır güvenliğine dair eğitim iş birlikleri ve bölge ülkeleri ile üçlü mekanizmalar, bu konudaki güvenlik risklerini minimize etme potansiyeli taşımaktadır ki Türk savunma sanayisi, tüm bu kategorilerde geniş bir yelpazede ürün çeşitliliğine sahiptir. Bu durum, iki ülkenin iş birliğini geliştirebilecek ve Etiyopya'nın modernizasyon ihtiyaçlarına destek olabilecek niteliktedir.
- Tarım ve gıda güvenliği eksenine; Türkiye'nin tarımsal mekanizasyon, sulama ve gıda işleme teknolojilerindeki birikiminin, Etiyopya'nın geniş ekilebilir arazileri ve tarım iş gücüyle bütünleştirilmesini mümkün kılmaktadır. TİKA'nın geçmişte T.C. Tarım ve Orman Bakanlığıyla birlikte yürüttüğü "Afrika Tarımsal Kalkınma Programı" benzeri modeller yeniden yapılandırılarak Türk ve Etiyopya özel sektörünün de dâhil olduğu ortak tarım bölgeleri kurulabilir. Bu yaklaşım hem kırsal kalkınmayı destekleyecek hem de gıda güvenliği eksenli bir bölgesel istikrar katkısı sağlayacaktır. Nitekim pek çok uluslararası tarım şirketi, Etiyopya'yla tarım alanında projeler geliştirmektedir.
- Enerji ve doğal kaynaklar alanının iki ülke arasında en yüksek stratejik potansiyele sahip sektörlerden biri olduğuna işaret edilebilir. Etiyopya'nın 2030 Kalkınma Vizyonu'nda öne çıkan hidroelektrik, güneş ve rüzgâr projeleri; Türkiye'nin mühendislik, finansman ve proje yönetimi kapasitesiyle örtüşmektedir. Türk enerji firmalarının Afrika'daki teknik deneyimi; Etiyopya'nın enerji arz güvenliğini güçlendirirken Türkiye için hem yatırım hem de teknoloji transferi açısından sürdürülebilir bir iş birliği zemini oluşturabilir.
- Ekonomik düzlemde Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) tam olarak işlerlik kazanması, Türkiye'nin sanayi, üretim ve lojistik kapasitesinin, Etiyopya'nın bu ortak pazara

entegrasyonunu hızlandırmasına imkân tanıyacaktır. Altyapı ve ulaştırma alanında Türk inşaat firmalarının Afrika genelindeki etkinliği, Etiyopya'nın ulaşım koridorları ve kentleşme projelerinde sürdürülebilir finansman modelleriyle entegre edilebilir. Özellikle Addis Ababa'da inşa edilen ikinci havalimanı projesinin yanı sıra Cibuti ve Somaliland yönündeki bağlantı hatlarında kara yolu, demir yolu ve lojistik merkezlerin modernizasyonu; Türk şirketlerinin teknolojik ve finansal desteğiyle hayata geçirilebilir. Bu çerçevede Addis Ababa'nın çok yönlü deniz erişimi hedefleriyle Türkiye'nin altyapı diplomasi kapasitesi birbirini tamamlayabilir.

- Etiyopya, denize çıkışı olmasa da denizcilik politikası bulunan bir ülkedir. Bu çerçevede Türkiye ile Etiyopya arasında kurulacak deniz lojistiği temelli iş birliğinin ikili düzeyde ve çok taraflı güvenlik platformlarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin; AfB, IGAD ve benzeri yapılarla olan ilişkileri, bu yönde önemli bir diplomatik zemin sunmaktadır. Türkiye'nin bu çok taraflı yapılarla birlikte liman emniyeti, deniz devriyeleri ve korsanlıkla mücadele gibi alanlarda Etiyopya ile iş birliği yapması, bölgedeki istikrarı da güçlendirecektir.
- İkili ticari ilişkilerin geliştirilmesi çerçevesinde Türkiye'nin Eximbank gibi finansal kuruluşları aracılığıyla sağladığı kredi ve sigorta desteklerinin, Etiyopya'daki firmalarla yapılacak ortak projelerde daha etkin kullanılması, finansal güven ortamını artıracaktır. Bu bağlamda Türk firmalarının yerel tedarik zincirlerine entegre edilmesi yalnızca üretim değil, bilgi ve beceri aktarımı açısından da önemli katkılar sunacaktır. Bunun için teknik eğitim merkezleri, meslek okulları ve yerel kapasite geliştirme projeleri desteklenebilir.
- İnsani ve kültürel diplomasi alanında Türkiye'nin Etiyopya'da yürüttüğü eğitim çalışmaları, burs programları, kültürel faaliyetler, sivil toplum inisiyatifleri ve Türk dizileri; Etiyopya toplumunun tüm kesimlerinde güven, sempati ve karşılıklı aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Böylece iki ülkenin ilişkileri yalnızca devlet düzeyinde değil, iki ülke toplumları arası bir bağ temelinde güçlenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin sahadaki kalkınma kurumları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir. TİKA, TMV, YTB, YEE ve Türk sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin eş güdüm içinde yürütülmesi hem etkinlik hem de görünürlük açısından; bu ortaklığın uzun ömürlü ve stratejik bir zemine kavuşması için kritik bir gerekliliktir.
- Türkiye'nin Etiyopya özelinde Afrika Boynuzu'na yönelik bölgesel istikrar çerçevesinde sunabileceği katkının üç sütunda somutlaştığı söylenebilir. İlk olarak deniz güvenliği ve kıyı gözetleme yeteneklerinin geliştirilmesi bağlamında, 2024 yılında imzalanan Türkiye-Somali Savunma Anlaşması ile ortaya konulan kapasite, bölgesel deniz dolaşımının güvenliğine dolaylı katkı sağlayabilecektir. Bu sayede Etiyopya'nın deniz erişim maliyetlerinin risk primi üzerinden aşağı çekilebileceği öngörülmektedir. İkinci olarak Türk şirketlerinin Doğu Afrika'da edindiği liman ve havalimanı işletme deneyimlerinin, bölgedeki lojistik merkezlerin daha şeffaf ve verimli biçimde yönetilmesine katkı sağlayabileceği öngörülmektedir. Üçüncü olarak ise Türkiye; arabuluculuk çabaları ve çok taraflı platformlardaki etkinliğiyle uluslararası hukuka uygun, kademeli ilerleyen ve tüm tarafların kazanç sağlayabileceği çözümler için siyasi bir kolaylaştırıcı rol oynayabilme potansiyeline sahiptir.

Özetle Türkiye-Etiyopya ilişkilerinin geleceği, iki ülkenin iş birliği ve ortaklığını derinleştirmesi ile kurumsallaştırma, bunu stratejik ve kapsamlı bir iş birliği modeline dönüştürme kapasitesine bağlıdır. Türkiye'nin Afrika vizyonu, kısa vadeli ekonomik kazançların ötesine geçerek Afrika Boynuzu'nda; barış, istikrar, güvenlik ve kalkınmayı birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alan bir yaklaşıma dayanmaktadır. Etiyopya'nın iç dönüşüm süreci, denize erişim arayışları ve bölgesel jeopolitiği; Türkiye'nin söz konusu yaklaşımı ve çok boyutlu varlığıyla doğrudan kesişmektedir. Bu kesişim noktası hem ikili ilişkilerin hem de Türkiye'nin Afrika'daki jeostratejik kimliğinin sınındığı alanı temsil etmektedir. Bu nedenle Türkiye, Etiyopya ve genel olarak Afrika Boynuzu'nda; dengeleyici, istikrara katkı sunan ve sürdürülebilir bir aktör olma hedefini, kurumsal kapasitesini güçlendirip yerel ortaklıkları derinleştirerek ve diplomatik çok taraflılık ilkeleriyle desteklemelidir. Böylelikle Türkiye; Etiyopya ve tüm Afrika kıtasıyla karşılıklı güvene, eşit ortaklığa ve ortak kalkınmaya dayanarak oluşturduğu kendi modelini kurumsallaştırabilir ve yaygınlaştırabilir.

KAYNAKÇA VE NOTLAR

KAYNAKÇA VE NOTLAR

- ¹ National Population Projections - Ethiopia (2025), Ethiopia Statistical Service, <https://ess.gov.et/>; <https://ess.gov.et/livestock/> [Erişim Tarihi: 23.02.2026]; Dünya Bankasının 2024 verilerine göre Etiyopya'nın nüfusu yaklaşık 132 milyondur. Bk. "Population, total - Ethiopia", World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ET> [Erişim Tarihi: 23.02.2026].
- ² "Ethiopia", Minority Rights Group, <https://minorityrights.org/country/ethiopia/> [Erişim Tarihi: 05.02.2026].
- ³ "Religious Composition by Country, 2010-2020", Pew Research Center, 09.06.2025, <https://www.pewresearch.org/religion/feature/religious-composition-by-country-2010-2020/> [Erişim Tarihi: 05.02.2026]
- ⁴ "Ethiopia Overview", World Bank, <https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview> [Erişim Tarihi: 24.04.2025].
- ⁵ Jon Abbink, "Ethnic-based federalism and ethnicity in Ethiopia: reassessing the experiment after 20 years", *Journal of Eastern African Studies* 5/4 (2011), ss. 596-598.
- ⁶ Lovise Aalen, "Ethnic federalism in a dominant party state: The Ethiopian experience 1991-2000", CMI Report 2002/2 (2002), ss. 6-7.
- ⁷ Harold G. Marcus, "A History of Ethiopia" (USA: University of California Press, 2023), ss. 17-22.
- ⁸ Ahmed Hussein, "Ethiopian Muslims and Islam: A Review Article", *Journal of Ethiopian Studies* 37/2 (2004), ss. 165-175.
- ⁹ Paul Brietzke, "Land reform in revolutionary Ethiopia", *The Journal of Modern African Studies* 14/4 (1976), ss. 641-644.
- ¹⁰ Pablo Arconada Ledesma, "Against the Emperor. Analysis of the student protests evolution during the Reign of Haile Selassie I (1960-1974)." *Revista Universitară de Sociologie* 15.1 (2019), ss. 76-89.
- ¹¹ Wondwossen L. Kidane, "The Ethiopian 'Red Terror' Trials." *Post-Conflict Justice*. Brill Nijhoff, (2002), ss. 667-694.
- ¹² Mehdi Labzaé ve Sabine Planel, "'We cannot please everyone': Contentions over adjustment in EPRDF Ethiopia (1991-2018)" *International Review of Social History* 66/29 (2021), ss. 69-91.
- ¹³ Theodore M. Vestal, "An analysis of the new constitution of Ethiopia and the process of its adoption." *Northeast African Studies* 3.2 (1996), ss. 21-38.
- ¹⁴ Beza Dessalegn, "Federalism, Insecurity and the Pursuit of an Own Ethnic Region in Southern Ethiopia." *Ethiopia's Insecurity Complex*. (Routledge, 2025), ss. 201-220.
- ¹⁵ "Ethiopian, Eritrean leaders sign peace agreement in Jeddah", Reuters, 17.09.2018, <https://www.reuters.com/article/world/ethiopian-eritrean-leaders-sign-peace-agreement-in-jeddah-idUSKCN1LWOKT/> [Erişim Tarihi: 08.02.2026].
- ¹⁶ Abiy Ahmed Ali Facts, The Nobel Prize, <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2019/abiy/facts/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁷ Awol Allo, "Why Abiy Ahmed's Prosperity Party could be bad news for Ethiopia", *Al Jazeera*, 05.12.2019, <https://www.aljazeera.com/opinions/2019/12/5/why-abiy-ahmeds-prosperity-party-could-be-bad-news-for-ethiopia> [Erişim Tarihi: 08.02.2026].

- ¹⁸ Ethiopia lifts state of emergency two months early, CNN World, 05.06.2018, <https://edition.cnn.com/2018/06/05/africa/ethiopia-lifts-state-of-emergency> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁹ Ethiopia removes OLF, ONLF and Ginbot 7 from terror list, Al Jazeera, 05.07.2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/7/5/ethiopia-removes-olf-onlf-and-ginbot-7-from-terror-list> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ²⁰ Tufan Aktaş, "Etiyopya'da kimsenin kazanamayacağı bu 'savaş' neden çıktı?", Anadolu Ajansı, 18.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/etiopya-da-kimsenin-kazanamayacagi-bu-savas-neden-cikti/2047637> [Erişim Tarihi: 09.03.2026].
- ²¹ Age.
- ²² "Agreement for Lasting Peace through a Permanent Cessation of Hostilities between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Tigray People's Liberation Front (TPLF)", United Nations Peacemaker, 11.02.2022, <https://peacemaker.un.org/sites/default/files/document/files/2024/05/agreement20for20lasting20peace.pdf> [Erişim Tarihi: 09.03.2026].
- ²³ World Economic Outlook Database: October 2024, International Monetary Fund, <https://tinyurl.com/55fmv96s> [Erişim Tarihi: 09.03.2026]; World Economic Outlook Database: April 2025, International Monetary Fund, <https://tinyurl.com/bdzjw69y> [Erişim Tarihi: 09.03.2026].
- ²⁴ East Africa Economic Outlook 2025, Deloitte, 08.12.2025, <https://www.deloitte.com/us/en/insights/topics/economy/emea/africa-economic-outlook.html> [Erişim Tarihi: 04.02.2026].
- ²⁵ World Economic Outlook Database: October 2024, International Monetary Fund, <https://tinyurl.com/55fmv96s> [Erişim Tarihi: 09.03.2026].
- ²⁶ African Economic Outlook 2025, African Development Bank Group, <https://www.afdb.org/en/documents/african-economic-outlook-2025> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ²⁷ "The Federal Democratic Republic of Ethiopia: 2025 Article IV Consultation, Third Review Under the Extended Credit Facility Arrangement, and Financing Assurances Review-Press Release; Staff Report; Staff Supplement; and Statement by the Executive Director for The Federal Democratic Republic of Ethiopia", IMF, 15.07.2025, <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2025/188/article-A001-en.xml> [Erişim Tarihi: 09.03.2026].
- ²⁸ Where does Ethiopia export to? (2024), OEC World, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/eth/show/all/2024 [Erişim Tarihi: 10.03.2026]; Where does Ethiopia import from? (2024), OEC World, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/eth/show/all/2024 [Erişim Tarihi: 10.03.2026].
- ²⁹ Ethiopia to get \$10.5 bln if IMF, World Bank talks succeed, PM says, Reuters, 04.07.2024, <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopia-get-105-bln-if-imf-world-bank-talks-succeed-pm-says-2024-07-04/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ³⁰ Shimellis Hailu, Hussein Jemma, and Yonas Ashine. "Ethiopia's quest for sea access: Strategic imperatives, responses and geopolitical repercussions." *Ethiopian Renaissance Journal of Social Sciences and Humanities* 12.2 (2025), ss. 113-133.
- ³¹ Nigussie Daba Heyi, "Federalism as state form to overcome violent conflict in Ethiopia" *Cogent Social Sciences* 9/2 (2023), ss. 5-6.
- ³² Shimelash Wondale Dagnew and Tebarek Lika Megento, "Effects of Ethiopia's landlocked status on ties with its neighbours", *African Journal of Political Science* 12/1 (2024), ss. 19-30.

- ³³ Etiyopya Denizcilik Enstitüsüne dair daha fazla bilgi için bk. <https://emticorp.com/> [Erişim Tarihi: 23.02.2026]; "Ethiopia seeks french expertise for naval ambitions amidst regional tensions", Military Africa, 09.05.2024, <https://www.military.africa/2024/05/ethiopia-seeks-french-expertise-for-naval-ambitions-amidst-regional-tensions/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025]; "Ethiopia, France sign military, navy deal, turn 'new page' in ties", Reuters, 12.04.2019, <https://www.reuters.com/article/world/ethiopia-france-sign-military-navy-deal-turn-new-page-in-ties-idUSKBN1QT2VZ/> [Erişim Tarihi: 23.02.2026].
- ³⁴ "Russia agrees to rebuild Ethiopian Navy after France failed", Military Africa, 18.03.2025, <https://www.military.africa/2025/03/russia-agrees-to-rebuild-ethiopian-navy-after-france-failed/> [Erişim Tarihi: 03.03.2026].
- ³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Askerî Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, TBMM, 05.04.2023, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D27/Y6/KanunMetni/59528da3-0b2e-4112-a160-777f92d0d395.htm> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ³⁶ Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Etiyopya Genelkurmay Başkanı Mareşal Birhanu Jula'yı Kabul Etti, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, 08.06.2022, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/862022-46602> [Erişim Tarihi: 04.11.2025]; Türkiye-Etiyopya güvenlik ve askerî ilişkileri raporun beşinci bölümü olan "Güvenlik ve Askerî İş Birliği" başlığında daha detaylı incelenecektir.
- ³⁷ Hasna Jebel Abagero, Abiy Ahmed Tigray'da Barışı Sağlayabilir mi?, ORSAM, 29.06.2025, <https://orsam.org.tr/yayinlar/abiy-ahmed-tigrayda-barisi-saglayabilir-mi/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ³⁸ Military expenditure (% of GDP) Ethiopia, World Bank Group, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=ET> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ³⁹ Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahraaltı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik", Sahra Altı Afrika Sub Saharan Africa II. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, (İstanbul, 2006), ss. 77-84.
- ⁴⁰ Cengiz Orhonlu, Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti (Ankara: TTK Basımevi, 1974), s. 23.
- ⁴¹ Tarig Mohamed Nour Ali, Osmanlı Sudanı/Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, ed. Burak Fazıl Çabuk (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2020), ss. 39-43.
- ⁴² Cengiz Orhonlu, Habeş Eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti, s. 37.
- ⁴³ Age., s. 37.
- ⁴⁴ Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahraaltı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik", s. 78.
- ⁴⁵ Tarig Mohamed Nour Ali, Osmanlı Sudanı/Sevakin'de Türk İngiliz Rekabeti, ed. Burak Fazıl Çabuk (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2020), ss. 39-45.
- ⁴⁶ BOA. Y.EE. 12/27, 31 Ekim 1883.
- ⁴⁷ Ahmet Aksın, Arzu Çetinkaya, "19. Yüzyılda Rusya'nın Etiyopya'daki Siyasi ve Dini Faaliyetleri", Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'a Armağan/Türk Tarihi Araştırmaları, ed. Nurgül Bozkurt, Zübeyde Güneş Yağcı, (Ankara: Berikan Yayıncılık, 2018), s. 336.
- ⁴⁸ Durmuş Akalın, "Rusya'nın Kızıldeniz Siyaseti ve Cibuti'de Sömürgecilik Faaliyetleri", OTAM, 39 (2016), s. 115.
- ⁴⁹ Aşinov, Karadeniz'de Novorosisk ve Batum arasında yerleşen Kazaklardan olup Rusya'nın Afrika'da koloni kurmasında öncülük etmiştir. Rusya, Kızıldeniz'de Aşinov üzerinden sömürge kurma teşebbüsünde

bulunmuştur. Durmuş Akalın, "Rusya'nın Kızıldeniz Siyaseti ve Cibuti'de Sömürgecilik Faaliyetleri", OTAM, 39 (2016), ss. 111-112.

- ⁵⁰ BOA. Y. PRK. TKM. 13/5, 15 Eylül 1888.
- ⁵¹ Y. PRK. NMH. 8/1, 3 Temmuz 1899.
- ⁵² BOA. Y.PRK. NMH. 9/51, 16 Ağustos 1904.
- ⁵³ BOA. Y. PRK. UM. 78/42, 25 Şubat 1906.
- ⁵⁴ BOA. DH. MKT. 1205/26, 1 Ocak 1908.
- ⁵⁵ Ahmet Kavas, "Osmanlı Devleti'nin Müslüman Harar Emirliği ile Münasebetleri ve Hristiyan Habeşistan (Etiyopya) İmparatorluğu ile Yakınlaşmasına Etkisi", Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, ed. Kemal Çiçek, (Haarlem-Ankara: Sota-Yeni Türkiye Yayınları, 2001), s. 458.
- ⁵⁶ Age., ss. 458-459.
- ⁵⁷ BOA. HR. SYS. 2335/9, 12 Ekim 1914.
- ⁵⁸ BOA. HR. SYS. 2335/17, 10 Mart 1915.
- ⁵⁹ BOA. HR. SYS. 2335/59, 15 Mart 1915.
- ⁶⁰ BOA. HR. SYS. 2335/24, 27 Nisan 1915.
- ⁶¹ BOA. HR. SYS. 2335/39, 19 Temmuz 1915; BOA. HR. SYS. 2335/59, 21 Mart 1916; BOA. DH. EUM. 4. ŞB. 6/30, 10 Haziran 1916.
- ⁶² Tunç Demirtaş, "Yüzyılın Muhasebesi: Türkiye'nin Afrika'daki Varlığı", Kriter 8/84 (2023).
- ⁶³ "Etiyopya'nın Ankara Büyükelçisi Gobeize: Türkiye'nin ilkesi Afrika'yı sömürmek değil, desteklemek", Anadolu Ajansı, 29.03.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/etiopyanin-ankara-buyukelcisi-gobeize-turkiyenin-ilkesi-afrikayi-somurmek-degil-desteklemek/781997> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁶⁴ Negesso JIMA, "Turkey and Ethiopia Relations: Historical Perspective (1920's to 1991)", The Journal of MCRI, 9 (2021), s. 475.
- ⁶⁵ Age., s. 480.
- ⁶⁶ Age.
- ⁶⁷ Merera Gudina, "Ethnicity, Democratisation and Decentralization in Ethiopia: The Case of Oromia", Eastern Africa Social Science Research Review 23/1 (2007), s. 90.
- ⁶⁸ Negesso JIMA, "Turkey and Ethiopia Relations: Historical Perspective (1920's to 1991)", CEDRUS The Journal of MCRI, 9 (2021), s. 473.
- ⁶⁹ "Ethiopia-Turkey Business Forum kicks off in Addis", Etiyopya Brüksel Büyükelçiliği, 11.12.2014 <https://ethiopianembassy.be/?p=3174> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁰ Anca-Elena Ursu ve Willem van den Berg, "China and the EU in the CRU Policy Brief Horn of Africa: competition and cooperation?", CRU Policy Brief, Clingendael Netherland Institute of International Relations, 09.04.2018, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-04/PB_China_and_the_EU_in_the_Horn_of_Africa.pdf [Erişim Tarihi: 23.02.2026].
- ⁷¹ "Ethiopia-Turkey BIT (2000)", UN Trade and Development (UNCTAD), <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaties/bilateral-investment-treaties/1494/ethiopia---turkey-bit-2000-> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].

- ⁷² "Türkiye'nin Afrika'daki varlığı: Etiyopya", Yenişafak, 05.01.2023, <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/turkiyenin-afrikadaki-varligi-etiyopya-3899695> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷³ "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 28 Afrika ülkesine ziyaret", Anadolu Ajansı, 24.12.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-28-afrika-ulkesine-ziyaret/1013648> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁴ "Erdoğan, Afrika gezisine çıkıyor", Hürriyet, 28.08.2005, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-afrika-gezisine-cikiyor-299995> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁵ "THY'nin Hartum ve Addis Ababa seferleri başladı", Hürriyet, 22.04.2006 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/thynin-hartum-ve-addis-ababa-seferleri-basladi-4298720> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁶ "Erdoğan Afrika Birliği Zirvesinde", CNN Türk, 29.01.2007, <https://www.cnnturk.com/dunya/erdogan-afrika-birligi-zirvesinde-359069> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁷ "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi başladı", Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yatırım ve Finans Ofisi, 20.08.2008, <https://www.invest.gov.tr/tr/news/news-from-turkey/sayfalar/200820089534.aspx> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁸ "Etiyopya Başbakanı İlk Kez Türkiye'ye Geliyor", Haber 7, 06.02.2007, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/217424-etiyopya-basbakani-ilk-kez-turkiyeye-geliyor> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁷⁹ "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ile Dışişleri Komisyonu Raporu (1/424)", TBMM, S. Sayısı: 595.
- ⁸⁰ "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan iki önemli ziyaret", Yenişafak, 13.01.2015, <https://www.yenisafak.com/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-iki-onemli-ziyaret-2063668> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁸¹ "Türkiye-Etiyopya İş Forumu Sonuç Raporu, 27 Nisan 2015", DEİK, 27.04.2015, <https://www.deik.org.tr/country-profiles-turkiye-etiyopya-is-forumu-sonuc-raporu-27-nisan-2015> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁸² "Türkiye'den Etiyopya'ya fahri doktora!", Hürriyet, 10.02.2017, <https://www.hurriyet.com.tr/kampus/turkiyeden-etiyopyaya-fahri-doktora-40361867> [Erişim Tarihi: 03.03.2026].
- ⁸³ "Etiyopya Cumhurbaşkanı Wirtu Türkiye'ye geliyor", Anadolu Ajansı, 04.02.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye-etiyopya-cumhurbaskani-wirtu-turkiyeye-geliyor/741466> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁸⁴ "Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu Ortak Bildirisi", DEİK, 12.10.2018, <https://tabef.org/assets/files/2018-Ortak-Bildiri.pdf> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁸⁵ "Ülkelere Göre Dış Ticaret İstatistikleri", TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808> [Erişim tarihi: 14.02.2026].
- ⁸⁶ "Etiyopyalı vekiller Türk fabrikalarını ziyaret etti", Anadolu Ajansı, 07.06.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya-etiyopyali-vekiller-turk-fabrikalarini-ziyaret-etti-/836712> [Erişim tarihi: 12.03.2026].
- ⁸⁷ "Müteahhitlik ve Teknik Müşavirlik Sektörü Ülke Raporu-Etiyopya", T.C. Ticaret Bakanlığı, ss. 21-24. <https://ticaret.gov.tr/data/5e5cf86913b876e6d067f4b4/Etiyopya%20M%C3%BCteahhitlik%20ve%20Teknik%20M%C3%BC%C5%9Favirlik%20Raporu.pdf> [Erişim tarihi: 12.03.2026].
- ⁸⁸ Abdulkadir Muhammed Nur, "Röportaj: Afrika Boynuzu'nda Jeopolitik Dönüşüm ve Türkiye", ORSAM Ortadoğu Analiz Dergisi, 15.07.2025. <https://orsam.org.tr/wp-content/uploads/2025/07/ortadogu-analiz-temmuz-agustos-cilt16-sayi137.pdf> [Erişim tarihi: 07.02.2026].

- ⁸⁹ Kaan Devecioğlu, "Türkiye Modeli": Savunma sanayi alanında Afrika'yla derinleşen işbirliği", Anadolu Ajansı, 25.11.2024. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/-turkiye-modeli-savunma-sanayi-alaninda-afrika-yla-derinlesen-isbirligi/3403403> [Erişim tarihi: 07.02.2026].
- ⁹⁰ "Türkiye Maarif Vakfı, Etiyopya'daki FETÖ'ye ait tüm okulları devraldı", Türkiye Maarif Vakfı, 12.08.2021, <https://turkiyemaarif.org/news/turkiye-maarif-vakfi-etiyopyadaki-fetoye-ait-tum-okullari-devraldi> [Erişim Tarihi: 16.07.2025].
- ⁹¹ "Religious Composition by Country, 2010-2020", Pew Research Center, 09.06.2025, <https://www.pewresearch.org/religion/feature/religious-composition-by-country-2010-2020/> [Erişim Tarihi: 07.02.2026].
- ⁹² "Ethiopia hints joining Organization of Islamic Cooperation", APA News, 26.11.2024, <https://apanews.net/ethiopia-hints-joining-organization-of-islamic-cooperation/> [Erişim Tarihi: 07.02.2026].
- ⁹³ "No: 333, 2 Kasım 2022, Etiyopya'daki Gelişmeler Hk.", Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-333_-etiyyopya-daki-gelismeler-hk.tr.mfa [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁴ Tunç Demirtaş, "Neo-Kolonyalizmin Gölgesinde Bir Savaş: Etiyopya ve Tigray", Kriter, 6/63 (2021): <https://kriterdergi.com/dosya-afrikada-turkiye/neo-kolonyalizmin-golgesinde-bir-savas-etiyopya-ve-tigray> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁵ "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Etiyopya Federal Cumhuriyeti Başbakanı Ali'yi resmi törenle karşıladı", İletişim Başkanlığı, 18.08.2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-etiyopya-federal-cumhuriyeti-basbakani-aliyi-resmi-torenle-karsiladi> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁶ Tunç Demirtaş, "Etiyopya'nın Denize Çıkış Arayışları ve Somali'nin Toprak Bütünlüğü", SETA Odak, 03.01.2024. <https://www.setav.org/odak-etiyopyanin-denize-cikis-arayislari-ve-somalinin-toprak-butunlugu> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁷ Tunç Demirtaş, "Etiyopya-Somali Görüşmeleri: Türkiye'nin Diplomatik Rolü ve Bölgesel İstikrar", SETA Odak, 07.07.2024, <https://www.setav.org/etiyyopya-somali-gorusmeleri-turkiyenin-diplomatik-rolu-ve-bolgesel-istikrar> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁸ Tunç Demirtaş, "Ankara Süreci Devam Ediyor", Kriter 9/94 (2024): <https://kriterdergi.com/dis-politika/ankara-sureci-devam-ediyor> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ⁹⁹ "Türkiye Cumhuriyeti'nin kolaylaştırıcılığıyla Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti ve Somali Federal Cumhuriyeti'nin Ankara Bildirisi", Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/etiyyopya-federal-demokratik-cumhuriyeti-ve-somali-federal-cumhuriyeti-nin-ankara-bildirisi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁰⁰ Tunç Demirtaş, "Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda Barış Diplomasisi", SETA Odak, 12.12.2024, <https://www.setav.org/turkiyenin-afrika-boynuzunda-baris-diplomasisi> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁰¹ Yahia H. Zoubir, "Ethiopia and Somalia on the Edge of War", Middle East Council on Global Affairs, 04.11.2024, http://mecouncil.org/blog_posts/ethiopia-and-somalia-on-the-edge-of-war [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁰² Türkiye Ethiopia Friendship Platform, Facebook, 20.02.2023: <https://www.facebook.com/watch/?v=514790234169847> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁰³ "No: 146, 23 Temmuz 2024, Etiyopya'da Gerçekleşen Toprak Kayması Hk.", T.C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-146_-etiyyopya-da-gerceklesen-toprak-kaymasi-hk.tr.mfa [Erişim Tarihi: 04.11.2025].

- ¹⁰⁴ "Bakan Fidan yarın Etiyopya'yı ziyaret edecek", Anadolu Ajansı, 02.08.2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/bakan-fidan-yarin-etiyopyayi-ziyaret-edecek/3293367> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁰⁵ Kaan Devocioğlu, "Türkiye-Etiyopya İlişkilerinin Yeni Parametreleri: Enerji, Jeoekonomik Bağlantısallık ve Denge Politikası", ORSAM, 18.02.2026, <https://orsam.org.tr/yayinlar/turkiye-etiyopya-iliskilerinin-yeni-parametreleri-enerji-jeoekonomik-baglantisallik-ve-denge-politikasi/> [Erişim Tarihi: 23.02.2026].
- ¹⁰⁶ Kaan Devocioğlu, Türkiye-Afrika ilişkilerinin politik ekonomisi: Sudan örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2017), s. 85.
- ¹⁰⁷ İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/etiopya/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹⁰⁸ Türkiye Emerges As Ethiopia's Second-Largest Foreign Investor, Fanamc.com, 23.07.2025, <https://www.fanamc.com/english/turkiye-emerges-as-ethiopias-second-largest-foreign-investor/> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹⁰⁹ "Türk ticaret heyeti Etiyopya ile inşaattan sağlığa çok sektörlü işbirliğine odaklandı", Anadolu Ajansı, 11.01.2026 <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-ticaret-heyeti-etiyopya-ile-insaattan-sagliga-cok-sektorlu-isbirligine-odaklandi/3796193> [Erişim Tarihi: 14.02.2026].
- ¹¹⁰ "Etiyopya Pazarında Türk İnşaat ve Tekstil Sektörü Gücünü Artırıyor", Tekstil Türkiye, 15.01.2026, <https://www.tekstilturkiye.net/etiopya-pazarinda-turk-insaat-ve-tekstil-sektoru-gucunu-artiriyor/> [Erişim Tarihi: 11.03.2026].
- ¹¹¹ Etiyopya-Türkiye İş ve Yatırım Forumu, Addis Ababa'da Gerçekleştirildi, DEİK, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-etiyopya-turkiye-is-ve-yatirim-forumu-addis-ababa-da-gerceklestirildi> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹¹² "Ethiopian Investment Comission-Energy", EIC, <https://investethiopia.gov.et/key-sectors/emerging-sectors/energy/> [Erişim Tarihi: 12.02.2026].
- ¹¹³ "Ethiopian Electric Power-Facts in Brief-2024/25 Report", Ethiopian Electric Power, ss. 3-4. <https://www.eep.com.et/wp-content/uploads/2025/10/fact-and-bierf-pdf.pdf> [Erişim Tarihi: 12.02.2026].
- ¹¹⁴ Bayray, Mulu vd. "Temporal and spatial solar resource variation by analysis of measured irradiance in Geba catchment, North Ethiopia." Sustainable Energy Technologies and Assessments 44(2021): 101110. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S221313882100120X> [Erişim Tarihi: 03.03.2026].
- ¹¹⁵ Etiyopya Ülke Profili, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2025, s. 19. <https://ticaret.gov.tr/data/5f0da7d913b8769ff0574b33/Etiyopya%20%C3%9Clike%20Profili%202024.pdf> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹¹⁶ Etiyopya Pazar Bilgileri, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2025, <https://ticaret.gov.tr/data/5f16a76913b87615889a6265/Etiyopya%20Pazar%20Bilgileri%202025%20rev1%2007.05.2025.pdf> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹¹⁷ Etiyopya ile Madencilik ve Hidrokarbon İşbirliği Anlaşması Onaylandı, Enerjigünlüğü.net, 03.06.2021, <https://www.enerjigunlugu.net/etiopya-ile-madencilik-ve-hidrokarbon-isbirligi-anlasmasi-onaylandi-43061h.htm> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi 71'inci Cilt Fihristi, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c071/tbmm27071fih.pdf> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].

- ¹¹⁹ Etiyopya ile Madencilik ve Hidrokarbon İşbirliği Anlaşması Onaylandı, Enerjigünlüğü.net, 03.06.2021, <https://www.enerjigunlugu.net/etiopya-ile-madencilik-ve-hidrokarbon-isbirligi-anlasmasi-onaylandi-43061h.htm> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹²⁰ Bakanımız Sayın Süleyman Soylu, Etiyopya Ticaret Bakanı Melaku Alebel ile Makamında Bir Araya Geldi, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 14.01.2021, <https://www.icisleri.gov.tr/diab/bakanimiz-sayin-suleyman-soylu-etiopya-ticaret-bakani-melaku-alebel-ile-makaminda-bir-araya-geldi> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹²¹ Ethiopia Agrees Minerals, Energy Deals Worth \$1.7 Billion, Chiefly with Chinese Firms, Reuters, 14.05.2025, <https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/ethiopia-agrees-minerals-energy-deals-worth-17-billion-chiefly-with-chinese-2025-05-14/> [Erişim Tarihi: 29.07.2025].
- ¹²² “Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ’nün Etiyopya’daki tüm okulları Türkiye Maarif Vakfına devredildi”, Anadolu Ajansı, 18.08.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-fetonun-etiopyadaki-tum-okullari-turkiye-maarif-vakfina-devredildi/2339223> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹²³ Mesut Yıldız, “Türkiye’nin İstiklali: Milli Teknoloji Hamlesi”, ed. Burhanettin Duran, Ferhat Pirinççi ve Gloria Shkurti (İstanbul: SETA Yayınları, 2023).
- ¹²⁴ Türkiye Maarif Vakfı, Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı (2016–2021), (İstanbul: TMV Yayınları), s. 143.
- ¹²⁵ Yunus Emre Enstitüsü, 2023 Faaliyet Raporu, ss. 236–237.
- ¹²⁶ Enver Arpa ve Murat Bayar, “Türk Dış Yardım Modeli: Afrika Örneği,” Bölge Çalışmaları Dergisi, 1 (2), (2022), s. 6; Ahmet Gökhan Karadeniz, “Kamu Diplomasisi Aracı Olarak TİKA,” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, 2024), s. 81.
- ¹²⁷ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2023, (Ankara: TİKA Yayınları, 2024), s. 26.
- ¹²⁸ TİKA, 2024 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2025), s. 15.
- ¹²⁹ TİKA, 2020 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2021), s. 91.
- ¹³⁰ TİKA, Etiyopya: Proje ve Faaliyetler, (Ankara: TİKA Yayınları, 2015), ss. 13–15.
- ¹³¹ TİKA, 2015 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2016), s. 72, 76, 81, 159.
- ¹³² TİKA, 2019 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2020), s. 128.
- ¹³³ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2021, (Ankara: TİKA Yayınları, 2022), s. 92.
- ¹³⁴ TİKA, 2014 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2015), s. 142.
- ¹³⁵ TİKA, 2019 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2020), s. 117.
- ¹³⁶ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017, (Ankara: TİKA Yayınları, 2018), s. 68.
- ¹³⁷ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2015, (Ankara: TİKA Yayınları, 2016), s. 62.
- ¹³⁸ TİKA, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2017, (Ankara: TİKA Yayınları, 2018), s. 75.
- ¹³⁹ TİKA, 2016 Faaliyet Raporu, (Ankara: TİKA Yayınları, 2017), s. 54.
- ¹⁴⁰ “Agreement for Lasting Peace Through A Permanent Cessation of Hostilities Between The Government of The Federal Democratic Republic of Ethiopia and The Tigray People’s Liberation Front (TPLF)”, African Union, <https://igad.int/wp-content/uploads/2022/11/Download-the-signed-agreement-here.pdf> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].

- ¹⁴¹ "Joint Statement between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Tigray Peoples' Liberation Front (TPLF)", African Union, <https://peaceau.org/uploads/joint-statement-gov-fdre-tplf-11-02-2022-19-38-33.pdf> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴² "Ankara Declaration by the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Federal Republic of Somalia facilitated by the Republic of Türkiye", Dışışleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/etiyyopya-federal-demokratik-cumhuriyeti-ve-somali-federal-cumhuriyeti-nin-ankara-bildirisi.en.mfa> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴³ "Ethiopia", US Department of State, <https://www.state.gov/countries-areas/ethiopia> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁴ "U.S. Relations With Ethiopia", US Department of State, <https://2021-2025.state.gov/u-s-relations-with-ethiopia/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁵ "Ethiopia", Office of the United States Trade Representative, <https://ustr.gov/countries-regions/africa/east-africa/ethiopia> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁶ Daria Zelenova, "African Agendas in BRICS: Complications and Prospects of Multipolarity", Valdai, 22.11.2024, <https://valdaiclub.com/a/highlights/african-agendas-in-BRICS-complications/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁷ "South Africa says five countries confirm they are joining BRICS", Reuters, 31.01.2024, <https://www.reuters.com/world/south-africa-says-five-countries-confirm-they-are-joining-brics-2024-01-31/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁸ Francisco Serrano, "The Ethiopia-Somaliland Port Deal Could Sink Djibouti's Economy", World Politics Review, 02.02.2024, <https://www.worldpoliticsreview.com/djibouti-ethiopia-economy-trade/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁴⁹ "Impact to Global Trade of Disruption of Shipping Routes in the Red Sea, Black Sea and Panama Canal", Unctad Rapid Assessment, 26.02.2024, <https://maritimes.gr/en/impact-to-global-trade-of-disruption-of-shipping-routes-in-the-red-sea-black-sea-and-panama-canal/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁵⁰ "Red Sea Attacks Disrupt Global Trade", IMF Blog, 07.03.2024, <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/03/07/Red-Sea-Attacks-Disrupt-Global-Trade> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁵¹ Dawit Endeshaw ve Giulia Paravicini, "Ethiopia PM Abiy seeks to quell neighbours' concerns over invasion", Reuters, 26.11.2023, <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopia-pm-abiy-seeks-quell-neighbours-concerns-over-invasion-2023-10-26/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁵² "The Stakes in the Ethiopia-Somaliland Deal", The Crisis Group, 06.03.2024, <https://allafrica.com/stories/202403060526.html> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].
- ¹⁵³ "Israel's recognition of Somaliland: the strategic calculations at play", The Conversation, 25.01.2026, <https://theconversation.com/israels-recognition-of-somaliland-the-strategic-calculations-at-play-273817> [Erişim Tarihi: 14.02.2026].
- ¹⁵⁴ "The LAPSET Corridor Program consists of several key Project components", LAPSET, <https://lapsset.go.ke/> [Erişim Tarihi: 15.07.2025].
- ¹⁵⁵ Robert Preston, "Kenya and Ethiopia agree to build 3000 km Lamu - Addis Ababa SGR", International Railway Journal, 06.09.2023, <https://www.railjournal.com/freight/kenya-and-ethiopia-agree-to-build-3000km-lamu-addis-ababa-sgr/> [Erişim Tarihi: 04.11.2025].

RA -
POR

TÜRKİYE-ETİYOPYA İLİŞKİLERİ:
TARİHSEL SÜREKLİLİKTEN
KAPSAMLI İŞ BİRLİĞİNE

MART 2026